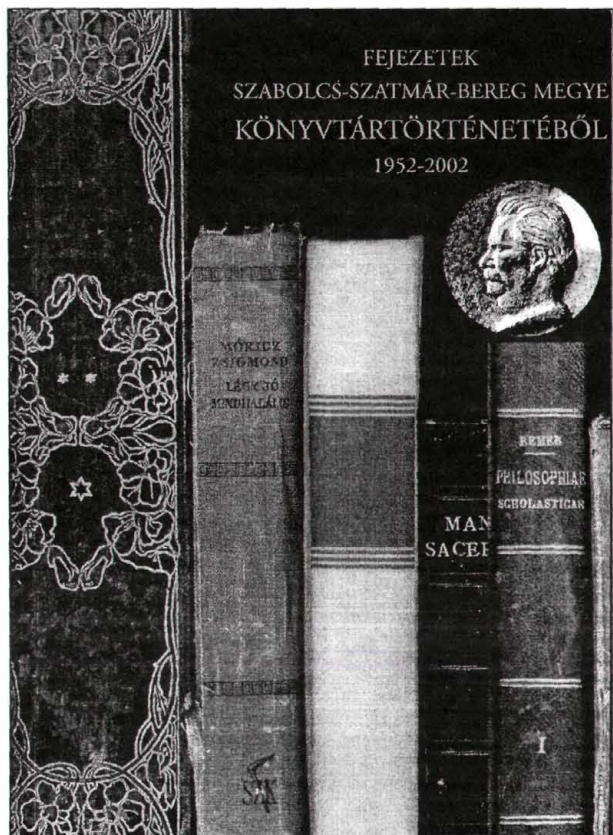

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

2005/11

2005. november 11-én ünnepélyesen átadták minden használójának, a megyének és a városnak a csodálatosan megújult Mórícz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárat.

Ebből az alkalomból került sor a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtárak történetét feldolgozó kétkötetes munka bemutatására. Mind az eseményre, mind a nagy mű ismertetésére a közeljövőben sort kerít lapunk.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

14. évfolyam 11. szám

2005. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Fehér Miklós–Somogyi József:** Tájékoztató a Statisztikai Munkabizottság
2004–2005-ben végzett munkájáról 3
- Poprády Géza:** Változások a MÖKKÁ-ban 9
- Horváth Ádám:** Közhasznúsági jelentés a Magyar Közös Katalógus Egye-
sület 2004. évi tevékenységéről 11

Fórum

- Drinóczi Ildikó:** A készülő etikai kódex Háttéranyagáról 14

Műhelykérdések

- Pegán Anita:** Kaposváron szeptemberben 20
- Kripner Veronika:** A mezőgazdasági szakkönyvtár európai uniós
különgyűjteménye 29
- Korompai Gáborné:** Kertész Gyula hagyatéka a debreceni Egyetemi
Könyvtár kéziratrábában 35
- Bada Zoltán:** Szentgyörgyi István hagyatékának jövőbeli szerepe az Ország-
gos Idegennyelvű Könyvtár szolgáltatásaiban 37

Konferenciák

- Török Beáta:** Egyházi könyvtárosok találkozója – Csurgó, 2005 42
- Tóth Andrea:** Hogyan tovább? – Az Országos Dokumentum-ellátási Rend-
szer (ODR) szolgáltatásainak fejlesztése. 5. ODR-konferencia 45
- Kovács Ilona:** Az Amerikai Magyar Alapítvány 50 éves jubileuma 50

Memento

- Arató Antal:** Pillanatkép egy falusi könyvtárról és Lajosékról a '60-as évek
elejéről 53

Könyv

- Nimmer können wir zurück 56
- Mezey László Miklós:** A szépíró könyvtáros 58

From the contents

- Miklós Fehér–József Somogyi*: Information about the statistical data sheet to be used from 2006 (3);
Géza Poprády: Changes in the operation of the national shared catalogue database MOKKA (9)

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár címzetes igazgatója; *Bada Zoltán*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár munkatársa; *Drinóczi Ildikó*, a pécsi Csorba Győző Megyei Könyvtár munkatársa; *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Horváth Ádám*, az OSZK igazgatója; *Korompai Gáborné*, a debreceni Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Kovács Ilona*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Kripner Veronika*, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár munkatársa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Poprády Géza*, az OSZK ny. főigazgatója; *Somogyi József*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Török Beáta*, a Sapientia Hittudományi Főiskola könyvtárosa, az Egyházi Könyvtárak Egyesülése titkára

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyeri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós és Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k
Közreadja: a Könyvtári Intézet
Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója
Technikai szerkesztő: **Korpás István**
Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Freier László**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint
HU-ISSN 1216-6804

Tájékoztató a Statisztikai Munkabizottság 2004–2005-ben végzett munkájáról

1. Előzmények

2003-ban megjelent a nemzetközi könyvtári statisztikai szabvány, amely európai norma. Fogalmait, adattípusait, gyűjtési eljárás módjait az Eurostat rendszere, a Libecon is használja. A szabvány hazai adaptációs folyamata azonnal megindult. A fordítás eredményeképpen 2003 decemberében megjelent az *MSZ EN ISO 2789:2003 Információ és dokumentáció. Nemzetközi könyvtári statisztika* című magyar szabvány.

2004-ben a NKÖM Könyvtári Főosztály megbízásából a Könyvtári Intézet munkabizottságot hozott létre abból a célból, hogy a magyar szabvány hazai alkalmazását készítse elő. Tudnivaló ugyanis, hogy a magyar szabvány szó szerinti fordítása a nemzetközinek. Az adaptálás nem teszi lehetővé a szabvány megváltoztatását, a hazai helyzetre való értelmezését, csupán a szakszerű fordítást jelentheti! Minimális mozgásteret a nemzetközi kifejezések esetében biztosít azzal, hogy a szabvány magyarítói a mechanikus tükörfordítástól szükség esetén eltértek, és megpróbálták a kifejezéseket a hazai gyakorlatnak megfelelő tartalmú magyar szakkifejezéssel leírni. De ez semmiképpen nem jelent tartalmi eltérést az eredeti angol nyelvű szabványtól.

A könyvtárak a kötelező statisztikai adatközlést az OSAP (Országos Statisztikai Alapprogram) 1442-es számú statisztikai űrlap kitöltésével teljesítik. A feladat tehát az volt, hogy a munkabizottság tegyen javaslatot az űrlap megváltoztatására az új szabványnak megfelelően.

Mivel az űrlap változtatása valamennyi adatszolgáltató könyvtárat érinti, ezért a munkabizottság összeállításánál törekedtünk arra, hogy az a lehető legszélesebben képviselhesse a szakmát, az adatszolgáltatásban résztvevő könyvtártípusokat. A Könyvtári Intézet 2004 márciusában megkereste szakmai szervezeteket azzal a kéréssel, hogy tagot delegáljanak szakterületük képviselőjére.

2. A munkabizottság megkezdte működését

Levelünkre az alábbi szervezetek reagáltak:

Az EKE, az Egyházi Könyvtárak Egyesülése dr. Berecz Ágnes igazgató asszonyt delegálta a Ráday-könyvtárból.

Az IKSZ, az Informatikai és Könyvtári Szövetség Kiss Gábor igazgatót, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatóját delegálta.

Az MKE, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Rátkai Erzsébet könyvtárost, a szegedi Somogyi-könyvtár munkatársát delegálta.

A MOKSZ, a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége Wolf Györgyöt, az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet könyvtárosát delegálta.

A delegált tagokon kívül, a Könyvtári Intézet felkérésére további képviselők lettek tagjai a bizottságnak.

A felsőoktatási könyvtárügyet, úgymint a felsőoktatási könyvtárakat, egyszerűsítve a könyvtárosoktatást dr. Murányi Péter főiskolai docens képviseli, aki a Berzsenyi Dániel Főiskola Könyvtár és Információtudományi Tanszékének vezetője.

Vajda Erik könyvtáros az Országgyűlési Könyvtárból mint a szabvány magyarázója, egyben mint szakkönyvtári képviselő vesz részt a bizottság munkájában.

A Könyvtári Intézetet, illetve szakterülete alapján a közkönyvtárakat Fehér Miklós képviseli.

A munkabizottság vezetője, egyben titkári teendőinek ellátója Somogyi József, a Könyvtári Intézet statisztikai szakreferense.

Az NKÖM Könyvtári Főosztályát Haralyi Krisztina könyvtári referens képviseli.

A létrejött munkabizottság működési alapelveit az alábbiakat határozta meg: Törekszik arra, hogy

- a statisztikai adatszolgáltatás során kért adatmennyiség lehetőleg ne nőjön, sőt ha lehet, csökkenjen, ezért javaslata megfogalmazásakor a legfontosabb adatok gyűjtését ajánlja;
- az adatszolgáltatásban a fokozatos átállás biztosított legyen;
- az adatlap egyszerűbb, könnyebben átlátható legyen;
- az átalakuló, folyamatosan változó könyvtári rendszer a statisztika merevebb keretei között hosszú távon tudjon érvényes adatokat szolgáltatni.

3. Elvégzendő feladatok

A fenti elvek alapján a munkabizottság megállapította az elvégzendő feladatokat, és az alábbi „menetrendet” dolgozta ki maga számára:

Első lépés: számba kell venni a statisztikai adatszolgáltatás működő gyakorlata során alkalmazott fogalmakat, eljárásokat, adattartalmakat, és ezeket össze kell vetni az új szabvány fogalmaival, eljárásaival, adattartalmaival. Ehhez el kell készíteni egy olyan táblázatot, mely együtt tartalmazza a működő gyakorlat összes kérdését az új szabvány által felsorolt valamennyi kérdéssel. Ez a táblázat alkalmas arra, hogy szembesüljünk azzal:

- mely kérdések szerepelnek csak a jelenleg alkalmazott adatlapon;
- mely kérdések szerepelnek a jelenleg alkalmazott adatlapon és a bevezetendő adatlapon is, amelyek tehát átfedésben vannak;
- mely kérdések szerepelnek csak a bevezetendő adatlapon, amelyek tehát újak.

Második lépés: az összesített kérdések közül meg kell határozni, hogy melyek elhagyandóak, melyek azonnal bevezetendőek, és melyek azok, amelyek bevezetését a munkabizottság ajánlja, de csak későbbi terminussal, mivel a bevezetéshez a könyvtárak számára felkészülési időt kell biztosítani.

Harmadik lépés: a bevezetésre javasolt kérdések egységes értelmezése. A mérés módszereinek és tartalmának meghatározása.

Negyedik lépés: a bevezetésre javasolt adatlap formájának meghatározása.

Ötödik lépés: a bevezetésre javasolt adatlap és a hozzá tartozó útmutató elkészítése.

Hatodik lépés: a bevezetésre javasolt adatlap elfogadtatása.

Hetedik lépés: a szakma tájékoztatása.

Az első lépésben a munkabizottság elkészítette a már említett összesítő táblázatot, amely 534 lehetséges kérdést tartalmaz (az eddigi gyakorlat szerint 124 kérdésre kellett egy könyvtárnak válaszolnia).

A munkabizottság szembesült azzal, hogy ennyi kérdést nem lehet a statisztikai jelentőlapon a könyvtárak számára feltenni. Ezért szisztematikusan végigvette a kérdéseket, és szétválasztotta, hogy mely kérdésekkel ne foglalkozzék a statisztika, mely kérdések bevezetését kell halasztani. A szelekció után megmaradó kérdésekből alakult ki az új adatlap.

A tartalom összeállítása során a munkabizottság tapasztalta, hogy:

- az adatmérés magyarországi gyakorlata sokszínű;
- egyes adatok jelenlegi mérése „puha”, összevethetetlen eredményeket produkál, pl.: a tagság az egyik könyvtárban 12 hónapig érvényes, a másikban a tárgyévve, a harmadikban a beiratkozó tanulmányainak végéig (felsőoktatási könyvtárban);
- az egységesítés csakis hosszabb folyamat eredménye lehet. Megfelelő időt kell hagyni arra, hogy az érintett könyvtárak, amelyek eltérő gyakorlattal végzik az adatmérést, a javasolt módszerű adatmérésre át tudjanak állni.

Ezért a munkabizottság öt évre ütemezte a szükséges változtatásokat, az új adattípusok és értelmezések bevezetését. A munkabizottság minden kérdéshez az átállási, tanulási időszakra figyelemmel ezen öt éven belüli bevezetési időpontot javasolt.

A kérdések összeállításában természetesen a legfőbb szempont az volt, hogy a szabvány előírásai érvényesüljenek. Ám latba csett a megválaszolhatóság kritériuma, és a nyert adatok funkcionalitása, használhatósága is a kutatások, elemzések területén.

Így készült el a munkabizottság javaslata a bevezetésévére (2006) szóló adatlap tartalmára.

4. Hogyan nézzen ki az új adatlap?

A munkabizottság úgy ítélte meg, hogy érdemes e vonatkozásban is javaslatot tennie. Ha a statisztikai adatszolgáltatás történetét visszaidézzük, akkor emlékeztünk arra, hogy valamikor külön adatlapon jelentettek az eltérő típusú könyv-

táruk. Ebben az a célszerűség húzódott meg, hogy a könyvtártípus sajátosságait figyelembe vevő adatkört lehetett mindenkinek feltenni. Hátrány volt ugyanakkor, hogy nem biztosította a valamennyi könyvtárra érvényes adatokat. Később vezette be az OSAP az egységes formájú és tartalmú adatlapot, amely minden könyvtárra érvényes volt, és ami lehetővé tette az adatok országos szintű gyűjtését, felhasználását. De ezzel az a hátrány járt együtt, hogy bizonyos kérdéseket csak bizonyos adatszolgáltatónak kellett kitöltenie (pl. az ellátórendszerre vonatkozó kérdések). bizonyos kérdésekre az adott könyvtártípusnak megfelelő számbavételi eljárást követő válaszok érkeztek, azaz nem egészen ugyanazt válaszolta az egyik könyvtár, mint a másik, bár ugyanarra a kérdésre válaszolt, illetve bizonyos kérdésekre egyszerűen nem válaszoltak az adatszolgáltatók, azaz gyakori volt a nemleges válasz, a kitöltetlen mező. Persze ebben az esetben sem lehetett eldönteni, hogy feledékenységéből maradt el az adatközlés, vagy azért, mert nem tudott az adatközlő válaszolni.

Nos, mindezeket a problémákat a munkabizottság egy új, az előzőekben alkalmazott két megoldás kombinációjával létrejövő adatlappal kívánta csökkenteni, sőt reményei szerint megszüntetni. A munkabizottság azt javasolta, hogy maradjon az egységes adatlap, de könyvtártípusra specializált melléklapokkal kiegészítve. Az egységes főlapon csak olyan kérdések szerepelnek, amelyekre minden könyvtár tud válaszolni, például címadatok, forgalmi adatok, leltári adatok. A melléklapok közül viszont minden könyvtár csak azt tölti ki, amelyik rá vonatkozik. Így elkészült a közkönyvtári, a térségi ellátást végző könyvtári és a szakkönyvtári melléklap. A melléklapok száma növelhető, így reméljük, hogy előbb-utóbb bevezethető lesz az iskolai könyvtári tevékenység mérését célzó iskolai könyvtári melléklap is.

Ezzel a megoldással elértük, hogy:

- minden könyvtár a lehető legkevesebb számú adat szolgáltatására legyen kötelezett;
- minden könyvtár a saját tevékenységét legjobban reprezentáló adatokat közzölje;
- összevethető országos adatok álljanak rendelkezésünkre;
- könyvtártípusokra, könyvtári tevékenységre vonatkozó sajátos adataink is legyenek.

5. „A puding próbája az evés”

A fenti szempontok és leírt folyamatok révén kialakított kérdőívet a munkabizottság 2005 júniusában próbakitöltésnek vetette alá. Megkértünk könyvtárakat, hogy legyenek segítségünkre egy, a valóságot imitáló statisztikai adatközlésben. Arra kértük a kollégákat, hogy az új adatlapot a mellékelt kitöltési útmutató segítségével a 2004. évi adatoknak megfelelően töltsék ki. Arra voltunk kíváncsiak, hogy

- a bevezetendő adatlap valamennyi kérdése értelmezhető-e, kitölthető-e?
- a kitöltés során találkozunk-e eltérő adatképzési gyakorlattal, értelmezési problémával?
- van-e valamilyen észrevétele a kitöltőnek az adatlappal összefüggésben?

A reprezentatív véletlenszerű próbakitöltés tapasztalatait az alábbiakban összegezzük:

- Az adatközlők valamennyi feltett kérdést értelmezték, és valamennyi kérdésre választ tudtak adni.
- A problémák ugyanazok, mint a korábbi kérdőívek esetében. Ezért a könyvtárakat programszerű, módszeres, folyamatos „adatközlőképzések” keretében fel kell készíteni a statisztika kitöltésére. Továbbképzéseket kell tartani a fogalomértelmezések és az adattípusok egységesítése, a szabványos adatképzési gyakorlat megtanulása céljából. A kitöltési útmutató mankó, jó mankó, de csak annak, aki a statisztikai rendszer lényegével, elveivel és módszereivel tisztában van.

6. Az új adatlap

A munkabizottság a tesztkitöltés tapasztalatait is figyelembe vevő adatlapjavaslatát a NKÖM Könyvtári Főosztályára terjesztette fel, amely azt elfogadta.

A Könyvtári Főosztály által elfogadott adatlapot ezután betervezte a kulturális statisztikáért (benne a könyvtári statisztikáért felelős) NKÖM Informatikai Főosztályára, amely azt 2005. július 31-én szintén elfogadta.

Ez azt jelenti, hogy a könyvtárak 2007-ben, a 2006. évi tevékenységükről már az új adatlapon fognak számot adni. Egy évünk van tehát az új adatlap bevezetésére.

Munkabizottságunk kibővített ülés vagy ülések keretében, erre az alkalomra felkért szakmai konzulensek jelenlétében kívánja véglegesíteni az útmutatót, a fogalommagyarázatokat, az adatszolgáltatói köröket és a kérdőív nyomdai megjelenési formáját. A végleges formáját elnyert adatlapot 2005 végén mintaként megkapják a könyvtárak, hogy 2006-ban folyamatosan gyűjthessék az adatokat, amelyeket 2007 januárjában a 2006-os évre vonatkozóan kérdezni fog az Országos Statisztikai Alaprogram, az OSAP.

7. Mi az új az új adatlapon?

Adatlapszerkezet, adatlaptartalom

Az adatlap több részből áll. Az első részt, a főlapot valamennyi jelentő könyvtárnak ki kell töltenie a legkisebb települési könyvtártól az OSZK-ig úgy, mint eddig is. Eltérés a korábbiakhoz képest, hogy szigorúan érvényesül az egységesség elve, azaz nem tesz föl olyan kérdést, amelyre bármelyik könyvtár ne tudna érdemben válaszolni.

A további részek (melléklapok) kiegészítik az első részt három csoportba osztva a könyvtárakat: az ún. közkönyvtári körbe, az ún. szakkönyvtári körbe, valamint a térségi ellátást végzők körébe. A melléklapokon a három csoport olyan további kérdéseket is kap, amelyek az adott könyvtártípusra (ellátási formára) leginkább jellemzőek.

A közkönyvtárak melléklapját a következők töltik ki: minden közkönyvtár a legkisebb települési könyvtártól a nagyvárosiig, ide értve a TEMI-könyvtárakat és a munkahelyi közművelődési könyvtárakat is.

A szakkönyvtárak melléklapját a szakkönyvtárak, köztük a nemzeti könyvtár, a felsőoktatási és más intézményi szakkönyvtárak töltik ki.

A más településeket is ellátó könyvtárak melléklapját pedig az ezen (KSZR, mozgókönyvtári) ellátásban résztvevő, szolgáltató könyvtárak töltik ki.

Néhány könyvtár, így a megyei könyvtárak, a megyei jogú városok könyvtárai és néhány nagyobb városi könyvtár mind a köz-, mind a szakkönyvtári melléklap kitöltését el kell, hogy végezze. Ennek indoka, hogy regionális feladatot (is) és bizonyos szakkönyvtári funkciókat (is) ellátnak (pl. helytörténet). További indok, hogy a megyei könyvtárak egyben ODR-szolgáltatók is. Ugyanakkor a nagyobb városi könyvtárak bevonását indokolja a földrajzi helyzetük (regionális szerepkör) és az, hogy igen sokszor közép- és felsőoktatási feladatokat is kénytelenek átvállalni. Természetesen amennyiben egy könyvtár KSZR szolgáltatást is ellát, úgy a más településeket is ellátó könyvtárak melléklapját is ki kell töltenie.

A munkabizottság javaslata a regionális városi könyvtárak körére: Dunaújváros, Hódmezővásárhely, Nagykanizsa, Sopron, Baja, Balassagyarmat, Cegléd, Esztergom, Fehérgyarmat, Gyöngyös, Pápa, Sárospatak. Szentgotthárd városi könyvtárai.

A melléklapok között találhatunk egy továbbit, amelyet a köz- és szakkönyvtári körnek kell kitöltenie, de csak ötévente. Az ezen a melléklapon feltett kérdések ugyanolyan fontosak, mint az éves ciklikusságúak, de valójában csak hosszabb időszak kumulált adataként nyújtanak értelmezhető információt. Ilyen a törlések száma (az, hogy egy-egy évben egy könyvtár vont-e ki az állományából, esetleges) és a nemzetközi kiadványcsere kérdése.

Határidő

A munkabizottság javasolja a jelentés visszaküldési határidejének március 31-ére módosítását. Okok: a pénzügyi év ekkor zárul, az előző évet az államháztartási törvény szerint eddig kell lezárnia a fenntartónak; ez előtt hivatalos adatot tulajdonképpen nem követelhetünk. A gyakorlat megmutatta ennek igazságát. Az érdekeltségnövelő támogatásra beadott igazolásban szereplő állománygyarapítási adat gyakran nem egyezik meg a statisztikában (két hónappal korábban!) jelentett adattal.

Kihagyott kérdések

Elmaradt a korábban gyűjtött, de valójában érdektelen adat: a fenntartó neve. Elmaradt az értelmezhetetlen „digitális kurrens időszaki kiadványok hozzáféréseinek (a licencek) száma”. Elmaradt a funkcióatlan előző évi állomány, a külföldi kiadású és az időleges megőrzésű kurrens időszaki kiadványok kérdése. Elmaradtak a legpuhább, legkevésbé megbízható források az állománygyarapításra fordított összeget kivéve. Ez utóbbit is csak egy összegben (az eddigi részletező bontások nélkül) kell közölni. Egyszerűsödött (egyben a szabványhoz is igazodott) a személyzetre vonatkozó kérdéssor. Elmaradt a forgalmi adatok közül a kölcsönzési alkalmak száma, ezt a szabvány nem használja.

A főlapon megjelenő új kérdések

Új a szolgáltatóhelyek és az alapterület részletezése, a szolgáltató közönség lélekszáma, az üléshelyek száma. Új a kölcsönözhető állomány és az aktív használók adata, a könyvtári internethasználatok száma, a távhasználatok bontása. A

kölcsönzött dokumentumok értelmezésében megmaradt a régi, de beemelődött az új, a helyben kölcsönzés adata is. Új a rendezvények részletes adata is. További újdonság a nyitvatartási napok száma a tárgyévben, a szolgáltatások felsorolása és a részletesebb állományadat.

A melléklapokon megjelenő új kérdések

A közkönyvtári mellékapon új az állomány és a gyarapodás tartalmára történő rákérdezés, ennek célja a szabvány előírásaihoz való közelítés, valamint az érdemleges tartalmi feltárás. Új a gyermekirodalmi állomány nagyságát firtató kérdés. Formai változás, de fontos az AV-dokumentumok szétbontása. Gazdagítja tudásunkat a könyvtárhasználókról az érvényes regisztrációval rendelkező használók kor szerinti csoportosítása. Új a szolgáltatások felsorolásában a tipikusan közkönyvtári szerep, a nemzetiségi ellátás, a közhasznú és a helyismereti információ. A gyermekek könyvtárhasználatára csak ezen, a közkönyvtári mellékapon kérdez rá az adatlap.

A szakkönyvtári mellékapon új az állomány és a gyarapodás tartalmára történő rákérdezés, ez lényegében az ETO szakfelosztását követi. A kérdéssorban megjelennek a szabvány által annyira preferált elektronikus dokumentumok. Új az AV-dokumentumok szétbontása, a könyvtár kiadványainak száma, a restaurált, valamint a könyvtár által digitalizált dokumentumok száma.

A más településeket is ellátó könyvtárak melléklapja teljesen új. Az ellátás formájáról és tartalmáról kell ezen a mellékapon – csak felsorolás szintjén – számot adni.

Fehér Miklós–Somogyi József

Változások a MOKKÁ-ban

A Magyar Közös Katalógus Egyesület ez évi két közgyűlésén fontos változásokról hozott döntést. A változások egyrészt a célokat, feladatokat érintik, másrészt – az előbbiekkal összefüggésben – szervezeti kérdéseket jelentenek.

A célok és feladatok három területen bővültek:

1. A minisztérium Könyvtári Főosztályának kívánságára a MOKKA a jövőben az Országos Dokumentumellátó Rendszer központi katalógusaként is működni fog.
2. A közös katalógus építése a régi nyomtatványok feldolgozására is ki fog terjedni, létrehozzák ennek adatbázisát is.
3. A MOKKA támogatja az Erdélyi Közös Katalógus (EKKA) létrehozását.

A szervezeti változások szintén bővülést jelentenek:

1. Az eredetileg tizenhat, jelenleg (a BME–OMIKK összeolvadásból következően) tizenöt alapító könyvtáron kívül további könyvtárak lehetnek a MOKKA Egyesület tagjai.

2. Módosul az egyesület szervezeti rendje: az eddigi szervek – közgyűlés, elnökség, szakbizottság, felügyelő bizottság – a *tagozat* formációval bővül. konkrétan a Régi Nyomtatványok Tagozattal, rövidebb névén: MOKKA-R tagozattal.

Az ODR katalógusfunkció lehetőségéről már a múlt évben készült egy megvalósíthatósági tanulmány. Ennek megvitatása, aktualizálása után és alapján, a közgyűlési döntést követően kezdődhet meg a MOKKA- és ODR-adatbázis összevonása. 2004 folyamán 19 könyvtár nyert NKA-pályázaton, vállalva egyben azt is, hogy feltölti a MOKKA adatbázisába. A pályázati feltételek között szerepelt a MOKKA-kompatibilitás feltételeinek megteremtése. Mivel a kiírás előtt nem kérdezték meg a MOKKA illetékeseit a MOKKA-kompatibilitás követelményeit illetően, az egyesület is csak ebben az évben foglalkozott e kérdéssel. Végül is – technikai kérdésről lévén szó – azt a döntést hozta az egyesület közgyűlése, hogy a MOKKA-kompatibilitás konkrét feltételeit a MOKKA honlapjára fel kell tenni. (A honlap aktualizálása e cikk leadásának időpontjáig még nem történt meg, de az illetékesek szerint rövidesen meglesz.) A MOKKA Egyesület – az ODR-ben, illetve a MOKKA-R tagozatban vállalt szerepüktől függően – a MOKKA szempontjából következő típusú könyvtárakkal bővíthet: törzskönyvtár, partner könyvtár, résztvevő könyvtár, illetve muzeális gyűjteménnyel rendelkező törzskönyvtár, muzeális gyűjteménnyel rendelkező partner könyvtár, muzeális gyűjteménnyel rendelkező résztvevő könyvtár. A feltételeket a MOKKA Egyesület alapszabálya, illetve a MOKKA-R tagozat ügyrendje tartalmazza. (A módosított alapszabály szintén a honlapon lesz olvasható, de amíg fel nem kerül, a MOKKA titkárságától a *poprady@oszk.hu* címről kérhető az elküldése.)

A MOKKA-R Tagozat tagkönyvtárai a muzeális gyűjteménnyel rendelkező könyvtárak lehetnek, de a MOKKA-R tagság nem jelent automatikusan teljes jogú MOKKA tagságot. A MOKKA-ba történő felvételtől, csakúgy mint a többi könyvtár esetében is, kérelemre a MOKKA Egyesület közgyűlése dönt. A MOKKA-R tagozat ügyrendje nem része az egyesület alapszabályának. A tagozattal kapcsolatos ügyekben – amíg az információk meg nem jelennek a MOKKA honlapján, a tagozat projektvezetője, Hegyi Ádám tud tájékoztatást adni (*hegyi@bibl.u-szeged.hu*).

Az EKKÁ támogatása szakmai tanácsadói szerepet, a know-how átadását jelent. Szervezeti változást igénylő vonzata nincs.

A MOKKA Egyesület 2004. évi tevékenységéről az egyesület közhasznúsági jelentése számol be.

Poprády Géza

Közhasznúsági jelentés a Magyar Közös Katalógus Egyesület 2004. évi tevékenységéről

a) Számviteli beszámoló

„A számviteli törvény szerinti egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolója 2004 év” a közzétett beszámolóban nem szerepel. Megtekinthető a Magyar Közös Katalógus Egyesület (MOKKA Egyesület) irattárában [KV2005/32 (IV. 7.) sz. irat].

b) Költségvetési támogatás felhasználása

A MOKKA Egyesület 2004-ben nem kapott költségvetési támogatást.

c) A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

2004. I. 1-jei nyitó:

Bank:	4 692 197
Nyitó vagyon:	4 692 197

Bevételek:

ABN Amro bankszámla kamata:	6 308
Tagdíj:	255 000
Diszkont kincstárjegy árfolyam:	348 819
Bevételek összesen:	610 127

Kiadások:

Anyagjellegű szolgáltatások	
KURÁTOR Kft. könyvelési díj	238 750
Könyvtári tevékenység, domain név	755 000
Bankköltség	53 139
Késedelmi pótlék	1 000
Reprezentáció	26 475
Összesen	1 074 364

Bérjárulék

Költségvetési befizetési kötelezettség (eho, madó egbj.)	8 000
Kiadások összesen:	1 082 364

Követelések:	0
Kötelezettségek:	0

2004. XII. 31-ei záró adatok:

Nyitó:	4 692 197
Bevételek:	610 127
Kiadások:	1 082 364
Záró összesen:	4 219 960

2004. XII. 31-ei záró pénzállomány:

Diszkont kincstárjegy 2005. III. 23.	3 622 174
Bank	597 786
Összesen:	4 219 960

d) Cél szerinti juttatások kimutatása

Céltámogatást a MOKKA Egyesület 2004-ben nem kapott.

e) Központi költségvetési szervtől, elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a kisebbségi települési önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától, az egészségbiztosítási önkormányzattól és mindezek szerveitől kapott támogatás mértéke

A MOKKA Egyesület a felsorolt szervektől, alapoktól, önkormányzatoktól 2004-ben nem kapott támogatást.

f) A közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értéke, illetve összege

A MOKKA Egyesület választott vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeli juttatást nem adott 2004 folyamán.

g) A közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámoló

1) A MOKKA 2004–2005. évi fejlesztései

A 2003. év végén történt adatbázishiba után szükséges volt az eddigi koncepció felülvizsgálata. Ennek eredményeképpen két alapvető változást hajtottunk végre a rendszeren:

- a duplumellenőrzés megváltoztatása,
- a rekordok felülírhatóvá tétele.

Újra bekértük a tagkönyvtárak rekordállományát és új adatbázist építettünk. Ezzel párhuzamosan kidolgoztuk a mentések új rendszerét: egyrészt új beállításokat eszközöltünk a MOKKA tükörszerverén, és így meghibásodás esetén át tudja venni a keresési funkciókat a hiba megismétlése nélkül, másrészt biztosítottuk az üzemszerű működés során feltöltésre kerülő rekordok folyamatos mentését egy külön tükörszerveren.

A múlt év során az NIIF kérésére szükségessé vált a rendszer migrálhatóságának kidolgozása az NIIF linuxos clusterére (a SUN szerver más feladatokat kap). Ez a teljes rendszert érinti: az adatbázis migrálhatóságát Oracle adatbázis-kezelőbe, a rendszer migrálhatóságát linuxos környezetre.

A múlt év során mindezeket a változtatásokat végrehajtottuk és teszteltük. Közben a MOKKA adatbázisa folyamatosan elérhető és használható volt. (A statisztikai adatokat a következő címen lehet találni: <http://www.niif.hu/webalizer/www.mokka.hu/>.)

Az éles átállítás 2005 során történik meg a következő lépésekben:

- a) az adatbázis „belső” duplumellenőrzésének befejezése,
- b) a rekordok felülírhatóságának és az új on-line duplumellenőrzésnek éles tesztelése két Corvina-könyvtár (DEENK és SZTEEK) részvételével,
- c) a linuxos migráció kivitelezése,
- d) üzemszerű feltöltések elindítása két lépésben: először a Corvina könyvtárak automatikus feltöltésének indítása, majd a többi könyvtáré a MOKKA rendszergazdájának személyes részvétele mellett.

2) MOKKA-bővítések kivitelezése

2004 során az NKA-pályázaton 19 könyvtár nyert, ezzel egyben vállalta a MOKKA-feltöltést is. A pályázatok megvalósítása elkezdődött. Ez a következő feladatokat jelenti a MOKKA-projekt számára:

- a nyertes könyvtárak által vásárolt rendszer MOKKA-kompatibilitásának ellenőrzése egy újonnan létrehozott tesztadatbázison,
- az exportok betöltése az éles adatbázisba,
- az üzemszerű feltöltések beállítása.

Ugyancsak ebben az évben kerül sorra az OSZK Könyvtári Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárai anyagának a betöltése, valamint az OSZK retrospektív rekordok betöltése is (utóbbi kb. 400 ezer rekord). Ezt ütemezve, a többi feladat mellett fogjuk elvégezni.

2004 év végén elkezdjük a MOKKA know-how kiterjesztését az Erdélyi Közös Katalógus megvalósítása érdekében.

3) MOKKA és ODR

A NKÖM kifejezett kérésére elkezdjük kidolgozni a MOKKA- és az ODR-adatbázisok összeolvasztását. A megvalósíthatósági tanulmány több mint egy éve elkészült, jelenleg az aktualizálása folyik. A DEENK és az E-Corvina Kft. szakembereivel együtt az a javaslatunk, hogy az összeolvasztás előtt két műveletet kell elvégezni:

- a VOCAL/ODR adatbázison az újonnan kidolgozott duplumszűrést el kell indítani
- pontosan ki kell dolgozni az ODR lelőhelyadatok MOKKA-adatbázisba való betöltésének optimális módszerét.

A két adatbázis összeolvasztása csak ezután lehetséges, legkorábban 2005 második félévében lehetne elkezdni.

Horváth Ádám

A készülő etikai kódex Háttéranyagáról

Az előkészítő munkákkal kapcsolatosan megjelent dokumentációból, konkrétan a Könyvtári Figyelő 2004/2. számában közölt *Etikai kódex a magyar könyvtárosság számára Háttéranyagából* azt lehet leszűrni, hogy egyelőre nem kristályosodott ki, hogy a gyűjteményépítésben melyik alapelvnek legyen nagyobb szerepe: a könyvtáros morális felelősségének vagy az információszabadságnak?

A könyvtáros szakmára nézve ezt a sarkalatos kérdést nem lehet megválaszolatlanul hagyni. Az, hogy nem kristályosodott ki a válasz a kódex *Háttéranyagára* vonatkozóan nem is pontos megfogalmazás, pillanatnyilag, a vitára bocsátott szöveg sokkal inkább azt tükrözi – ha egészen korrektül szeretnénk fogalmazni –, hogy kétértelmű, ellentmondásos.

A hazai etikai kódexnek voltak korábbi kezdeményei, amelyek azonban sorra elbuktak, a *Háttéranyagban* megjelent indokok miatt: „A korábbi elvetélt vagy meg sem indított próbálkozások az etikai kódex megfogalmazására arra utalnak, hogy voltaképpen nem is volt helyénvaló a nyílt beszéd egy olyan korban és társadalmi rendszerben, amelyben több hasznot hajtott a pragmatikus hozzáállás, és célszerű volt a kérdések kiélezése helyett a kettős tudatból következően szóban kielégíteni a császárt, s a gyakorlatban az istennek szolgálni.”¹

Papp Istvántól, az előbbi gondolat szerzőjétől származik az a vélemény is, miszerint a történelem igazolta, hogy ezzel az állásfoglalás nélküliséggel ez idáig megoldás nem született a könyvtárosság etikai kódexének ügyében.²

Mintha a mostani etikai kódex vitára bocsátott anyaga sem tudna elszakadni ettől a régi, rögzült sémától, vagy ez már az „Új Kor” szelleméhez való igazodás?

A kódex *Háttéranyagában* az ellentmondás több helyütt kimutatható. Az elkövetkezőkben csak az *Etikai kódex megalkotása* című részben, azon belül is az *Elvek vezérelte gyűjteményépítésben* történne a vizsgálódás, ott a legélesebb, legszembetűnőbb a kétértelműség – a két alapelv: felelősség, információszabadság ütközése –, a „kettős tudat” megléte.

A „kettős tudat”-tal bíró elvek

„A gyűjtemény gondozásáért a könyvtáros nemcsak szakmailag, hanem morálisan is felelős.”³ Ez a gondolat nem lehet vita tárgya. Szakma, morál, felelősség: a könyvtárosi hivatás tartópillérei. Odaadás, elkötelezettség a szakma iránt, „bensőből vezérelt szakmai ethosz”, a hagyományos kultúra értékrendszere, mindezeket felelősen mások szolgálatába állítani: hivatás a neve.

A *Háttéranyag* szerzője is hosszan, több fejezetben foglalkozik az „értékekre alapozott könyvtárosság”-gal.⁴ Ebben a képlékeny és változó világban növekvő je-

lentsége van az etikai mércének, amelyhez mérhető a jó és rossz, a helyes és a helytelen cselekvés és magatartás.⁵ Az etikai kódex életre hívásának is ez az egyik legfőbb indoka.

A tervezet szövege a gyűjteményépítés elveiben – hogy a könyvtár teljesítse küldetését – egyértelműen hitet tesz amellett, hogy a könyvtáros értékrendje nyilvánuljon az állományszervezés munkafolyamataiban: „Az alapvető könyvtári értékek és a könyvtáros értékrendje mindenekelőtt a gyűjtemény fejlesztésében, megőrzésében, apasztásában, kezelésében és használatásában nyilvánulnak meg.”⁶ Utalás történik a gyűjtőköri szabályzatra mint vezérfonalra, ezen belül is „a könyvtárosnak a tudományos, művészeti és információs értékekhez kell igazodnia.”⁷ Akár megfogalmazhatnánk a kész választ a dolgozat elején feltett kérdésre. Igen, van lehetőség, szükséges a könyvtáros értékmegőrző, morálisan felelős gyűjteményszervező munkája! De korai a válaszadás! Ugyanazon az oldalon Papp István így ír: „Nem zárhatja ki a gyűjteményéből azokat a munkákat sem, amelyek ellentétesek a tudomány jelenlegi álláspontjával, vagy ezt kérdőjelezik meg; helyet kell adnia olyan dokumentumoknak is amelyek a demokratikus társadalom alapértékeivel állnak szemben vagy azokat támadják (...) A könyvtáros csak akkor töltheti be a tudással és az információval gazdálkodó szakember szerepét, ha személyes érdeklődése és értékítélete nem befolyásolja válogató tevékenységét.”⁸ Ezek a mondatok szöges ellentétei azoknak a mondatoknak, amelyek azt vallják, hogy a könyvtáros értékrendje nyilvánuljon meg az állományépítés során.

Papp István, a *Háttéranyag* megfogalmazója, úgy tűnik, tisztában van a szöveg kétértelműségével, mert arra is figyelmeztet, hogy mindez konfliktusokhoz vezethet; magában a könyvtáros lelkiismeretében is, de a könyvtár és használója, közössége kapcsolatában is. Felmerül – kis túlzással, iróniával – a kérdés: a magyar könyvtáros társadalom tagjai lelkiismeretükben gyötörve, napi dilemmával a tudatukban szolgáljanak? A gondolatban feltett kérdésre, megjön a válasz is. A *Háttéranyag* szerzője a voksot az ellentmondáson belül, nem a könyvtáros értékközvetítő szerepkör felvállalása mellé teszi: „Abból a megfontolásból célszerű kiindulni, hogy kisebb veszélyt jelent a demokráciára, a társadalom és az egyén életére egyes vitatható, sőt ártalmas nézeteket tartalmazó művek könyvtári szolgáltatása, mint a könyvtár küldetésének megsértése ezek kirekesztésével.”⁹ Ez a mondat a szakma alapértékcit rengeti meg, a minőségi munka, a minőségi értékközvetítés felelősségtudatát vonja meg.

Szente Ferenc már 1993-ban bizakodva beszélt arról, hogy „A mérce nem lejjebb, hanem feljebb fog kerülni...”, s ezáltal a szakma presztízse kiköveteli magának a méltó helyet.¹⁰ *Román Lászlóné* az etikai kódexhez való hozzászólásában szintén arról beszél, hogy a kódex jó eszköz lehet ahhoz, hogy a magyar könyvtáros szakma elfoglalja a társadalmi értékrendben az őt megillető helyet, növelje a jelenlegi, jövőbeli pozícióját, hogy segítse a könyvtárosok öntudatosá válását.¹¹

Ez a kódextervezet, amely vallja, hogy rendelkezésre kell bocsátani a „tudománytalan”, a „demokrácia alapértékeit kikezdő”, „ártó szándékú publikáció”-kat, a mércét nem feljebb, hanem lejjebb helyezi. Amíg a szakma önmagával, értékrendszerével szemben nem állít magas mércét, nem várhatja el, hogy mások a presztízst, tekintélyt, erkölcsi súlyát olyannak lássák, amilyenek a szakmán belüliek szeretnék, hogy lássák.

Ez a szemlélet kiszolgálja azt a folyamatot, amely az elmúlt 15 évben megfigyelhető volt a kultúra területén. Az értéktelen irodalom, az áltudományos, ártó szándékú művek rendelkezésre bocsátásával a kódex arra ösztönözné – sőt helyes magatartási szabályként jelölné ki – a könyvtárosokat, hogy a tömegkultúra kiszolgálásában, a népbútítás terjesztésében vegyenek részt.

2004. június 8-án a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Televízió Rt. együttműködési megállapodást kötött, amelyben az MTV vállalja, hogy nagyobb teret szentel a tudomány világából érkező információknak, az információk szakmai hitelességének biztosítása érdekében pedig igénybe veszi az akadémia tudósainak szakértelmét. A két intézmény közösen lép fel az áltudományos és tudományellenes nézetek megjelenése ellen. Az MTV igyekszik elérni, hogy minél kevesebb sarlatánság, népbútítás jelenjen meg a képernyőn.¹²

A könyvtár, a könyvtáros sem adhatja fel kultúráközvetítő felelősségét, nem asszisztálhat az értékek nagyfokú kommercializálódásához. Nem mondhat le a káros, áltudományos, tudatromboló irodalom kiszűrésének felelősségéről. Az állományalakító könyvtáros, aki a gyűjtemény formálásában vesz részt, vagy a forrásokat, információkat rendelkezésre bocsátó tájékoztató könyvtáros csak kiszolgáltatná – a jelenlegi értékszegény kódextervezet realizálásával –, de nem szolgáltatná a könyvtárhoz tudásért forduló embertársait. Kiszolgálja még akkor is, ha tudja, hogy ártalmas irodalmat ad a kezébe, ami nem az épülését, hanem a tudat deformálását szolgálja? Van egy egyszerű, bölcs mondás: ne tegyél olyat másoknak, amit magadnak sem kívánsz.

Hankiss Elemér Proletár reneszánsz című könyvében meggyőzően elemzi, hogy bizonyos alapértékek helyébe mások léptek. A hagyományos célokat, értékeket új magatartásformák váltották fel. „Szeresd felebarátodat!” helyett „Szeresd önmagadat!” „Légy becsületes!” helyett „Légy sikeres!” A hagyományos kultúra „Dolgozz, élj takarékosan!” parancsával szemben, ma az „Élvezd az életet. fogyassz!” programja népszerűbb.¹³

Az elmúlt 15 év gazdasági, társadalmi átalakulásai, a média manipulációs hatásai sok esetben fogyasztóvá degradálták az embert. Folyik a „beetetés” minden szinten, a „szellemi táplálék” szintjén éppúgy, mint akár az ember létfenntartásához szükséges valós táplálék fogyasztása szintjén.

A könyvtáros társadalom tagjai a struccpolitikát nem folytathatják sokáig azzal, hogy amíg rendelkezésére állnak a tisztánlátáshoz elengedhetetlenül szükséges eszközök, „csak” helyes erkölcsi érzékkel kell rendelkeznie, nem hagyhatja hidegen, hogy a könyvtárba belépő „használó” ott is csak „fogyasztóvá” váljon, és válogatás nélkül vegyen magához olyan „szellemi” táplálékot, ami nem a hasznára, hanem a kárára van. Nem lehet cinkos abban, hogy mint a kultúráközvetítő intézmény képviselője, tudatot, világnézetet romboljon, hogy a kérdéseire választ váró gyerek, felnőtt vagy akár idős, ebben az értékválságos világban ott sem kap hiteles választ kérdéseire, ahol a kulturális örökséget, hagyományt őrzik. Nem vállalható fel, hogy a helytelen válaszadással nem a rend, hanem a káosz kiszolgálói közé álljon be. Könnyen helytelen útra terelődhet egy fiatal értékszemlélete, ha káros, tudatromboló irodalomból – sajnos, nagyon sok van már a könyvtárakban – keresi a választ a világban való eligazodásához, én-képének kialakításához, önismeretéhez. Az elhagyott útról pedig mindig nehezebb a helyes útra visszatérni, mint a jó úton elindulni.

Ha a szakma, a viták, konferenciák során nem vall színt az értékelvű könyvtárosság mellett, és elfogadja saját magára érvényesnek a 2005. április 5-én az Etikai Kódexet Előkészítő Bizottság által elfogadott tervezet IV. fejezetében (*A gyűjtemény gondozása*) megfogalmazottakat – „Egyoldalúság és értékítéletének érvényesítése nélkül kezeli és szolgáltatja a közvélekedéssel, a közízléssel vagy a saját véleményével szemben álló nézeteket tartalmazó műveket, s olyanokat sem zár ki a szabályzat szabta kereteken belül, amelyek egyes alapértékeket támadnak. A művészileg silány, vagy áltudományos munkáknak a szabályzat előírásainak megfelelő mértékben ad helyet”¹⁴ – azzal csak nő a bizonytalanság a könyvtárosok között, de a szakma öntudata és presztízse biztosan nem fog növekedni.

Külföldi etikai kódexek

A következőkben néhány külföldi etikai kódex tartalmi vonatkozása, valamint a *Háttéranyag*, illetve az *Etikai Kódexet Előkészítő Bizottság által elfogadott tervezet* szövegét vetném össze.

Az alábbi idézet az amerikai könyvtárak etikai kódexéből való: „...mi egy olyan szakmának vagyunk tagjai, amely határozottan elkötelezett a szellemi szabadság és az információhoz való hozzáférés szabadsága mellett. Különös kötelezettségünk, hogy biztosítsuk az információ és a gondolatok szabad áramlását a jelenlegi és a jövő nemzedékek számára” „...nem engedjük, hogy személyes véleményünk befolyásolja intézményeink ... információs forrásaikhoz való hozzáférés biztosítását.”¹⁵ A következő idézet az izlandi könyvtárakra vonatkozó etikai kódexből való: „A tudáshoz és az információhoz való hozzáférés biztosítása tekintet nélkül az információ formájára, nyelvére vagy helyére, ezzel támogatva a demokráciát, a jogegyenlőséget és a szólásszabadságot.”¹⁶ Talán legelkötelezettebb ez irányba az orosz könyvtáros szakmai etikai kódexe: „Az orosz könyvtáros szakmai tevékenysége során nem felelős a könyvtártól kapott információ és dokumentumok használatának következményeiért.”¹⁷

Ebből a pár külföldi kódexidézetből általánosítást levonni nem volna helyénvaló. Mindenesetre az szembetűnő, hogy a gyűjteményépítésben a könyvtáros felelőssége elsikkad, a kódexek etikai szabályai között nem jelenik meg.

Egyedül a japán kódex szövege tartalmazza a következőt: „Tiszteletben kell tartani a könyvtár szabadságát az állomány gyűjtésében és terjesztésében. (A szakmai tudás és megítélés alapján kell a könyvtárosnak kifejtenie e tevékenységét. Nem szabad engednie semmiféle cenzori kísérletnek vagy nyomásnak. Nem gyűjthet és ajánlhat könyvtári anyagot saját érdekei, érdekeltsége szerint, egyéni haszonszerzése végett.)”¹⁸ „A szakmai tudás és megítélés alapján kell a könyvtárosnak kifejtenie a tevékenységét.” Ez alapján úgy tűnik, hogy a japán könyvtáros ítéltékességére a gyűjteményszervezés során számot tart az etikai kódex. De a következő mondat – „Nem szabad engednie semmiféle cenzori kísérletnek vagy nyomásnak” – ezt már nem támasztja alá, sőt burkoltan azt jelzi, hogy igenis mindent (beleértve nyilván az áltudományos, értéktelen irodalmat is) gyűjtenie kell. Hogy mire vonatkozik a cenzúrázás, egyik külföldi kódexből sem derül ki egyértelműen.

A homályos nyelvhasználat szinte mindegyik külföldi kódex szövegére jellemző. A legtöbbször a mondanivaló nem egyértelmű, legalább kétféle olvasatot enged

meg. (Sajnos, a magyar könyvtáros etikai kódex *Háttéranyaga* ebben megelőzi mindegyiket.)

A *Háttéranyagnál* később, az interneten megjelenő (2005. április. 5.), *Az Etikai Kódexet Előkészítő Bizottság által elfogadott tervezet* követi a külföldi kódexek mintáit. Számúzi – akár a külföldi könyvtáros etikai kódexek legtöbbször – a könyvtári munkafolyamatok tevékenységéből a könyvtáros felelős értékrendszerére alapozó döntéseket, megfosztva ezzel őt az értékválasztás kompetenciájától.

A külföldi etikai kódexek – a magyar tervezet is ezt tükrözi – elkötelezték magukat a régi eszménnyel szemben a radikálisan új, értékiszegénység, uniformizáltság mellett. hangoztatva a használók jogainak, az információk hozzáféréseinek szinte korlátlan szabadságát.

Összegzés

Az eddigiekből azt a következtetést lehet levonni a könyvtár gyűjteményépítésének elvi kérdései vonatkozásában, a könyvtáros szakma számára készülő etikai kódex *Háttéranyagának*, illetve a tervezet tükrében, összevetve néhány külföldi könyvtári etikai kódexszel, hogy ezen vitára bocsátott dokumentáció nem tartja oly mértékben fontos kérdésnek az állományalakítás kérdését, mint amilyen helyet az valójában elfoglal. (Hisz a könyvtár még ma is elsősorban a gyűjteményre épül.) Az etikai kódex tervezete nem (miként a külföldi kódexek sem) foglalkozik a könyvtártípusok gyűjtőkörével. Foglalkozik viszont a *Háttéranyag* az értékes, értéktelen irodalom kérdéskörével, és ezzel maga sem tagadja, hogy léteznek etikai szempontok a gyűjteményszervezésben. A dolgozat elején feltett kérdésre – melyik alapelv érvényesüljön a gyűjteményszervezésben: a könyvtáros felelőssége, illetve az információszabadság – a *Háttéranyag* nem egyértelműen ugyan, de hitet tesz az információszabadság mellett. A bizottság 2005. április 5-én elfogadott tervezete viszont már egyértelműbben hasonlít a külföldi etikai kódexekhez. Amit a *Háttéranyag* inkább csak sugallt, ebben a dokumentumban az egyoldalúság már kitűnik, miszerint a könyvtáros értékítélete érvényesítése nélkül végezze gyűjteménygondozó tevékenységét.

Csak remélni lehet, hogy a magyar könyvtáros társadalom a még hátralévő viták során markánsabban fog véleményt nyilvánítani ebben a nem elhanyagolható kérdésben, és a viták végére a szakma számára is egyértelműbb, megnyugtatóbb, „konfliktusmentesebb” válaszok fogalmazódnak meg.

JEGYZETEK

- 1 Papp István: Etikai kódex a magyar könyvtárosság számára: *Háttéranyag*. = *Könyvtári Figyelő*, 2004. 2. sz., 248. p.
- 2 Uo. 248. p.
- 3 Uo. 262. p.
- 4 Uo. 244-245., 247. p.

- 5 Uo. 245. p.
- 6 Uo. 262. p.
- 7 Uo. 263. p.
- 8 Uo. 263. p.
- 9 Uo. 263. p.
- 10 Szente Ferenc: A világ, amelyben könyvtáros vagy. = Könyvtári Figyelő, 1993. 2. sz., 184. p.
- 11 Román Lászlóné: Néhány megjegyzés és javaslat a készülő etikai kódexhez. = Könyv. Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 2. sz. 13. p.
- 12 <URL>:http://www.mta.hu/hirek/mta_hir.php?IDN=337.html
- 13 Hankiss Elemér: Proletár reneszánsz. Bp., Helikon, 1999. 26–27. p.
- 14 <URL:<http://www.vfmk.hu/mke/etika.html>>
- 15 Papp István: Külföldi könyvtárosi etikai kódexek. = Könyvtári Figyelő, 2004. 4. sz. 820. p.
- 16 Uo. 812. p.
- 17 Uo. 818. p.
- 18 Uo. 814. p.

Drinóczi Ildikó

Kaposváron szeptemberben

A Megyei és Városi Könyvtár alapítása Kaposváron a távoli múltba nyúlik vissza, és a krónikás szerint Festetics László gróf nevéhez fűződik. Festetics György fia Bécsben, majd Pesten tanult, közben hosszabb tanulmányutakat tett. Az egyetem elvégzése után, hogy a gazdálkodásban gyakorlatot szerezzen, apja előbb a balatonkeresztúri, azután a sági birtok igazgatását bízta rá. Azonban csalatkoznia kellett elvárásaiban, mert Festetics Lászlót nem érdekelte a gazdálkodás. Bécsbe költözött, külügyminisztériumi hivatalnok lett. 1808-ban tért vissza Keszthelyre. Részt vett a franciák ellen vívott 1809. évi csatában.

Nem tudott azonban méltó követője lenni nagy hírű apjának. Bár ismert néhány bőkezű, közérdekű felajánlása, mégis inkább pazarló életmódjáról volt híres. Mindezzel együtt ő volt az, aki 1825-ben 1000 ezüst forintot adományozott a nemes vármegyében felállítandó „olvasó intézet” javára, amely a mai megyei könyvtár elődjének tekinthető.¹ Tehát ez a felajánlás jelenti tulajdonképpen a könyvtár alapítását. Ezzel egy időben könyvvásárlói bizottság alakult, melynek tagja volt Berzsenyi Dániel is.

A történetet 1949-től napjainkig már Varga Róbert, a Megyei és Városi Könyvtár igazgatója folytatja.

– A Népkönyvtári Központ irányításával az országban körzeti könyvtárak alakultak. A kaposvári körzeti könyvtár céljára '49 tavaszán a megyeháza mögötti épület második emeleténck utolsó négy helyiségét jelölte ki a vármegyei alispán.

Érdekességként felidézhetünk egy részletet dr. Kerekes András 1949 júliusában írt beszámoló leveléből, amely a kaposvári körzeti könyvtár helyzetéről és munkájáról szól.

„Személyi vonalon még mindig teljesen egyedül végzem a könyvtár ügyvitelét, mert sem utazókönyvtáros, sem kezelő, sem pedig altiszt nem állt rendelkezésemre. A még június hónapban utazókönyvtárosként megbízott Szily Ernő megbízását a vallási és közoktatási miniszter úr időközben visszavonta, újabb megbízásról eddig nincs tudomásom. A kezelő tisztviselőként megbízott Dávid Magdolna megbízása július 8-án megérkezett ugyan, de nevezett címének hiányában a megbízóle-

¹ Festetics László gróf életrajzának forrása: http://www.dfmk.hu/zalataiak/fest_la.htm

velet kézbesíteni nem lehetett. Dávid Magdolna címét a VII. főosztálya most közölte a szabadművelődési felügyelővel, aki intézkedett nevezett szolgálatra jelentkezése iránt. (...)

Kérem intézkedését továbbá arra nézve is, hogy amíg az altsízt beállítása meg nem történik, takarítót állíthassak be, és úgy erre, mint az esetenként szükséges nagytakarítást (súrolás stb.), szállítási és kézbesítési feladatokat alkalmilag ellátó személyek díjazására ellátmányt kapjak. A legszükségesebb takarítási munkát (söprögetés, portörletés) eddig magam láttam el, de most már a teljes berendezés meglévin, ez olyan mértékű elfoglaltságot jelent, amit a saját munkaköröm hátrányára végezhetnék csak el, eltekintve olyan munkától, amit egyébként sem tudok elvégezni (ablaktisztítás, padlósúrolás, beeresztés stb.).

A könyvtár berendezésére vonatkozólag jelentem, hogy július hó 12-én 1 db iratszekrény, 1 db írógépasztal és 1 db íróasztal, augusztus hó 1-jén pedig 6 db szék és 1 db rakodó- és 1 db rendezőasztal érkezett. (...)

Ugyancsak itt említem meg, hogy írógép nélkül minden gépelési munka állandó halasztást szenved, mert alkalmilag más hivatalnál elvégzett gépelési munkával alkalmazkodnom kell az illető hivatal elfoglaltságához. ...

A könyvküldeményeket a könyvraktár még mindig Molnár Ferenc felügyelő h. címére küldi. Kérem értesíteni a könyvraktárt, hogy a könyvanyagot ezentúl az én nevemre küldjék.”²

– A körzeti könyvtárak egyik szerepe a falusi könyvtárak ellátása és gondozása volt. Dr. Kerekes András könyvtárigazgató kezdte el Somogy megyében ezt a munkát. Ő kezdett el könyvtárakat telepíteni, és a gondozásukat szervezni az országnak ezen a területén. A körzeti könyvtárak szervezésének ötlete még egy demokratikusabb légkörben fogant, nem hierarchikusan képzeltek el szerepüket a megyékben.

1949. december 31-én a vidéki könyvtárak száma 32 volt. 1950. végére a telepített népkönyvtárak száma 97-re emelkedett. Dr. Kerekes András ilyenképpen ír erről: „A vidéki könyvtárak szervezése a következőképpen történt. Autóbuszjárat akkor még elvétve volt. A régi feudális rend maradi hagyományainak következtében a vasútállomások távol estek a falutól. Értesítettem a leendő könyvtárost, a községi elöljáróságot, akkor még a községi bírót, aki kirendelt az érkezésemre fogatot, mert 6-8 km-nyi távolságra nem cipelhettem kézben a könyveket. A kijelölt könyvtáros, aki rendszerint pedagógus volt, átvette a könyveket. Megmagyaráztam neki a könyvtári kölcsönzés rendjét. Rendszerint a könyveket kis ünnepség keretében adtuk át a falunak ...”³

2 Varga Róbert: A kaposvári megyei könyvtár története. Megyei és Városi könyvtár. Kaposvár. 2005. 14–15. p.

3 Uo. 16. p.

És hogy kik voltak az úttörői ennek a munkának? „A szervező könyvtárosokat lelkesen dolgozó falusi népkönyvtárosokból szerveztem. Így lett a bodrogi parasztfű, Kovács János, a sörnyepusztai, fiatalon hadifogságot is megjárt parasztivadék, Frang József és a négy polgárit végzett somogyzili szabómester, Bánki Gyula kitűnő munkatársam. Később mindhárman könyvtárigazgatók lettek, közben természetesen megfelelő szakképesítést szereztek főiskolán, egyetemen.”⁴

– Az 1951. évi tanács törvény hierarchizálta a magyar közigazgatást, és erre a struktúrára feszült föl a tanács i könyvtári hálózat. Ezt tükrözte már az 1952-es minisztertanács i határozat. A megyei könyvtár a kaposvári körzeti könyvtárból jött létre, a nagyatádi és a síófoki alakulóban lévő körzeti könyvtárakból pedig járási könyvtárak lettek. Kaposváron rövid ideig városi könyvtár is működött. A városi fiókokat és a körzeti könyvtárat egyesítve nyílt meg 1952 augusztusában a megyei könyvtár. Egyik feladatuként a megyei könyvtár további fiókkönyvtárakat szervezett a városban és a Kaposvári járásban is.

1964-ben az ország első nagy alapterületű szabadpolcos könyvtára 2000 négyzetméteren Kaposváron jött létre. Annak ellenére, hogy sokallták az alapterületet, már '68-ban elkészültek az első bővítési tervek.

Aztán a sokat vitatott 1971-es településfejlesztési koncepció településtípusaira dolgozták ki az 1972-ben kiadott szakmai irányelveket, amely az új közigazgatási hierarchia szerint A, B, C és D típusú könyvtárakat határoztak meg. Ennek nyomán kiskörzeti leteti ellátást hoztak létre. A gyakorlat bebizonyította, hogy ebben a szabályozásban rendszerint nemcsak a szakmaiság érvényesült, hanem az anyagi hiánya is.

Újabb fordulatot jelentett a kistelepülések könyvtári ellátásában a '90-es önkormányzati törvény, illetve az önkormányzatok hatásköréről intézkedő 1991. évi XX. törvény, amely a városi könyvtárak számára nem tette kötelezővé a területi ellátást, így az továbbra is a megyei könyvtárakra maradt. A kistelepülési könyvtárak ellátása rajtunk múlt, pontosabban azon, hogy mi vállaltuk a gondozást. Ezt azért mondom így, mert a megyei könyvtárak szerepét megerősítő törvényünk csak 1997-ben jelent meg. Tehát volt egypár év, amikor a területi ellátás nem kötelező feladatot jelentett, hanem a területi munkát végző munkatársak jóindulatán múlt, akik felismerték azt a tényt, hogy hiába lettek önállóak a kis könyvtárak, a feladatukat csak segítséggel és rendszerbe fogva tudják elvégezni.

Kaposváron a két önkormányzat intézményfenntartó társulást hozott létre, és 1992-ben összevonták a megyei és a városi könyvtárat, valamint a szakszervezeti könyvtárat.

A közös, fele-fele arányú finanszírozás eredménye az, hogy az önállóan működő két hálózat szakmaisága nem csorbult. Sőt, a szakszervezeti könyvtár központi anyagából egy fiókkönyvtárat is létre tudtunk hozni, és megalapoztuk ellátórendszerünk raktárát. Más előnyökkel is járt az összevonás. Csökkentek a fajlagos költségek, növekedett a szakmai színvonal.

Természetesen vannak gondok is néha, például az új képviselők esetében. Ők kezdetben mindig a másik rovására akarnak takarékoskodni. Aztán a törvény ta-

4 Uo. 17. p.

nulmányozása után már a ciklus közepe felé megnyugodnak. Két úr szolgálójának lenni nem egyszerű. Viszont legalább két lábon állunk. A kapcsolatunk jó mindkét fenntartóval. A városi képviselőtestület Kulturális Bizottsága külső szakértőjeként is dolgozom. Ezenkívül a Kaposváriért Közalapítvány munkájában is részt veszek. Így nagyobb rálátásom van a fenntartónál folyó munkára.

Folytatva a történetet: a rendszerváltozással önállóságot kapott kiskönyvtárak éppen csak kellő pénzt nem kaptak működésükhöz. Segítséget még igen, egy-két megyei könyvtártól, onnan, ahol még jutott pénz a szakmai szempontok és a módszertani munka támogatásának fenntartására. Nálunk ennek a munkának már hagyománya volt, és a mai napig is kiválóan működik. Somogy megyét felosztottuk négy területre, és egy-egy kollégánk felelős ezekért a területekért.

– Azt hiszem, ezzel el is érkeztünk az EU-csatlakozással kapcsolatos régiók és kistérségek témaköréhez. Hogyan alakul tehát Somogy megyében ez a kérdés?

– Úgy indult – még az EU-hoz való csatlakozást közvetlenül megelőző időben –, hogy régiókban gondolkodunk. Most meg a kistérségeket kezdték el favorizálni. Az én olvasatomban ez ellentmondásos. Annak idején a minisztériumunk Könyvtári Főosztálya a stratégiai tervének megalapozására létrehozott munkacsoportokat, amelyeknek egyike a kistelepülések regionális ellátásának kérdéseivel foglalkozott. Mi ki is dolgoztunk egy tervezetet a megyei szintű ellátás bevezetésére. Ekkor jött az ún. kistérségi koncepció, amelynek lényege az, hogy több célra, így a könyvtári ellátás céljára kistérségek társulnak, létrehozva a munkájukhoz szükséges infrastruktúrát. Mi pedig bebizonyítottuk, hogy megyei szintről is lehet hatékonyan működtetni a kistelepülések könyvtári ellátását.

– A kistelepülések ellátásakor felmerül a könyvtárbusz használatának lehetősége. Mi erről a véleményed?

– A mozgókönyvtári ellátásnak két formája van. Az egyik, a már a megyénkben is jól bevált és jól működő rendszer a hagyományos könyvmozgatás, a másik pedig a bibliobusz. Ahol a számítógép megjelent a kis könyvtárakban – hála az IHM akciójának, nálunk sok ilyen van –, ott nem létkérdés a bibliobusz. hiszen létezik egy másfajta „busz”, ami az adatátvitelt szolgálja és folyamatosan rendelkezésre áll.

Mi azt szorgalmaztuk, hogy a kistelepüléseken legyen egy olyan hely, ahol számítógép működik, és az a kis épület vagy épületrész teletékaként funkcionál. Kiemelném ezeknek a helyeknek az „agorajelleget”. Egész kicsi településen is elképzelhető, és meg is valósult már nagyon sok esetben az ilyenfajta szolgáltatóhely működése. Ha ügyes az ott dolgozó könyvtáros, már másnap kinn lehet egy 170 lelkes településen a kért könyv.

Szívesen mondom el a saját szülőfalum, Kelevíz példáját. Édesapám húsz évig könyvtáros, édesanyám pedig az utolsó tanító volt ott. Ő 1981-ben nyugdíjba ment, és akkor az iskola is megszűnt. Ebek harmincadjára került. A polgármester asszony segítségével sikerült a szolgálati lakásból pályázatok sorozatával könyvtárat létrehozni, a „Tudás háza” néven. Ezt 35 éves könyvtári munkásságom egyik nagy eredményének tartom a könyvtár 2001-es bővítése mellett. Egy kis művelődéstörténeti, oktatástörténeti kiállítással, három számítógéppel és – Uram, bocsá! – egy csocsóval várja az olvasókat ez a kis könyvtár. És itt egy 370 lakosú településről van szó!

Egy munka nélküli pedagógus közhasznú munkával látja el a könyvtárosi feladatot.

Egyébként az iskola megszűnése nem újkeletű dolog. Az iskolák körzetesítése már a '60-as években megkezdődött. Itt, Somogyban az is gyakorlat volt, hogy a bezárt iskolákat nem hagytuk elkönyvetleni, hanem több településen tudatosan „benyomultunk” a könyvtár-létesítési tervünkkel. Ennek a koncepciónak élharcosa elődöm, Szita Ferenc volt, aki elérte, hogy az akkori megyei tanács anyagilag is támogassa törekvésünket. Ő neves könyvtári bútortervező volt. Munkássága során sok kisközség könyvtára kapott új berendezést.

E hagyományok alapján kialakult Somogyban egy, a megyei központból irányított ellátási rendszer, amelynek eredményeként több mint száz településsel vagyunk szerződéses viszonyban, és a befizetett összeg arányában visszük a könyvtári szolgáltatást partnereinknek.

Mint említettem, a mozgókönyvtári ellátás másik formája a bibliobusz. Kilenc évig működött Kaposvár városban, néhány évtizeddel ezelőtt. Egy régi 55-ös Ikaruszt alakították át. Sajnos, a fűtése nem volt megoldva, és a műszaki állapota miatt gyakran meghibásodott. Ha akkor lett volna olyan lehetőségünk, amilyen most, akkor biztos, hogy a bibliobuszos ellátás nálunk is nagyobb múltra tekintene vissza.

Nemrégiben meghívtak egy angliai tanulmányútra, amelyen ezt a fajta ellátási formát mutatták be. Szívesen elmentem megnézni, mivel minden szakmai dolog érdekel. Somogy megyében csak akkor vezetném be ezt az ellátási formát, ha úgy, mint Angliában, megyei szintről irányíthatnánk az ellátást, és erre a pénzt közvetlenül a minisztériumtól kapnánk.

A tágabb környezetről a beszélgetés fonala a könyvtár életére terelődik. Varga Róbert a munka szervezéséről és terveikről beszél.

– Az első pillanattól kezdve, mikor 1993. február 1-jén igazgató lettem, a csapatmunkára helyeztem a hangsúlyt. Emlékszem, akkor azt mondtam: elég okosnak tartom magamat ahhoz, hogy tudjam, egyedül ezt a hatalmas munkát nem tudom elvégezni, illetve nem vagyok elég okos ahhoz, hogy egyedül végezzem el ezt a munkát. Úgy érzem, hogy kollégáim többsége is „csapatjátékos”, de a jó munkához az is kell, hogy szinte mindenkinek legyen önálló területe is, amiért felelősséget érez és visel.

– *Hogyan folyik a munka tervezése?*

– A könyvtár munkaterve és beszámolója az osztályvezetők munkája és javaslata alapján áll össze. Az intézményirányító társulás tárgyalja meg (a fenntartók részéről) ezt az anyagot. Újabban kétféle költségvetést teszünk be a végleges anyagba: az egyik, amelyet mi terveztünk szakmailag, a másik pedig, amelyet elfogadtak. Az osztályaink az Olvasószolgálat, a Feldolgozás, a Módszertan és a Gazdasági részleg; a fiókkönyvtárak és az informatikusok közvetlenül Köpflerné Szeles Judit-hoz, az igazgatóhelyetteshez tartoznak. A Gyarapítási csoport osztályok feletti szervezet. A feje az igazgatóhelyettes, és tagjai az osztályvezetők. Az *Új Könyvek* alapján ők döntenek a beszerzésről. Így mindenki véleményét nyilváníthat a folyamat minden fázisában.

– *Ha már a tervezésről esett szó: milyen – 2005. évi – jelentősebb munkákat emelnél ki? Milyen jelentősebb terveitek vannak a következő néhány évre?*

– 2005-re két fontos célt tűztünk magunk elé. Egyrészt az elavult könyvtári rendszerünket szeretnénk volna egy újabbra cserélni – mivel a meghirdetett pályázaton nem nyertünk – saját erőből. Az új szoftver, amely a réginek egy windowsos változata, még nem készült el teljes mértékben. Így a jövő év feladata lesz ennek befejezése.

Megegyezően terveztük a kormány 5/2005. (I. 19.) rendelete értelmében megalkult kistérségi társulásoknál bevezetni a mozgókönyvtári ellátást. Úgy gondoltuk, hogy ehhez megfelelő eszközökkel és szakmai háttérrel rendelkezünk. Ennek ellenére a Kaposvári kistérség a pályázaton indult négy települése ellátására máig nem kötötte meg velünk a könyvtári ellátási szerződést.

Mivel ismét megjelent az NKA-nál az ellátórendszerek támogatására pályázat, pályázni fogunk, és továbbra is végezzük a szerződött települések könyvtári ellátását.

Könyvtári sétánk előtt a számítógépen Kéki Kálmán – az egyik tehetséges munkatárs – rövid werkfilmjét nézhettem meg, amely a dolgos hétköznapokat mutatja be. A vidám rövidfilm görbe tükröt tart mindennapi életüknek.

A 2001-ben 1700 négyzetméterrel bővült könyvtár a fiókkönyvtárakkal együtt ma 4577 négyzetméteren 443 662 kötetnek ad helyet, és 75 kolléga dolgozik itt. A munkatársak szívesen és lelkesen beszéltek „második otthonukról”.

Elsőként Halász Lászlóné, Jutka mesélt a Nagy Könyv programról. Szerinte a program várakozásokat felülmúlóan sikeres. Mint a rendezvényekért felelős kolléga azon fáradozik, hogy minél több érdekes program hívja az embereket a könyvtárba a Nagy Könyv kapcsán. Míg nyáron a kinti rendezvényeken népszerűsítették inkább a programot, addig az ősz beálltával vendégeket hívnak be a könyvtárba. Bár már eddig is neves vendégeik voltak, mint például Varnus Xavér, most Lévai Balázst várják, és karácsony táján Hobo lesz a vendégük. Judit vallja, hogy a program lehetőséget adott az olvasás – és egyben a könyvtárak – népszerűsítésére. A helybeliek szívük szerint Fekete Istvánnak drukkolnak, aki 1900. január 25-én született a Somogy megyei Göllén. A Nagy Könyves papírtáska és a TOP12 könyvei népszerűsítésére készített könyvjelzők mind az olvasók kedvencéi. Most én is a „másik oldalon” találok magam, és át tudom érezni, hogy örülhetnek az olvasók ezeknek az apró, de esztétikus ajándékoknak, hiszen kapok belőlük emléke egyet-egyvet. A Feldolgozó osztályon vidám csapat munkálkodik. Épp egy új szoftver bevezetéséről beszélgetnek, épp az első szárnypróbálgatásokon vannak túl. Az SRLIB újabb változatát vennék meg. Gergely Józsefné – aki 2005. január elseje óta vezeti az osztályt – felidézte azt az időt, amikor a könyvtárat az átalakítást követően saját maguk rendezték be. Ez a munka összekovácsolta a csapatot.

A helytörténeti munkának nagy hagyománya van a könyvtárban, hiszen az első megyei sajtóbibliográfia 1957 augusztusában itt jelent

meg a legendásan híres, állami díjas akkori igazgató, Kellner Bernát gyűjtésében és szerkesztésével. Most Nagy Zoltán az egyike azoknak, akik ezt a munkát végzik. Érdekességként képeslapgyűjteményüket mutatja meg, melyet digitalizáltak is, és a honlapjukon meg is lehet tekinteni (<http://www.mvkkvar.hu>). A régi balatoni képeslapoktól a '30-as éveket idéző kaposvári lapokig sok különlegességet találhatunk itt. A Somogyi Honismeret című folyóiratot is ők jelentetik meg több mint harminc éve, az utóbbi években az NKA folyóirat-kollégiumának tárogatásából. Nagy Zoltán szerint a helytörténeti munka, bár monotonnak tűnhet, összetett feladat, hiszen az adatok gépre vitelétől az olvasók kiszolgálásáig az egész könyvtári folyamatot átöleli. Így már az első perctől, azaz már a beszerzéstől átgondolhatja, mi az, ami leginkább az olvasók érdekeit szolgálja. A gyerekkönyvtárban barátságos környezet várja a legkisebbeket. A duplájára növekedett térben évente 220–240 gyerekfoglalkozást tartanak. Nagy siker volt, amikor 2000-ben a foglalkozások anyagát Pálné Leinberger Ágota szerkesztésében ki is adták. A kötetet kétszer kellett utánnyomni. Tehetséges kolléganőjük, Fábrián Zita rajzaival teszi hangulatosabbá és élményszerűbbé a könyvtári foglalkozásokat. A különböző témákhoz Zita nagyon igényes plakátokat, rajzokat készít. A séta végén Varga Róbert megjegyzi:

– Minden reggel körbejárom az épületet. Elég korán itt vagyok. Bár van, amit nem nekem kéne észrevennem, mégis megteszem. Fontosnak tartom ezt a korai napi programomat, amely azt a célt szolgálja, hogy az épületen kívül és belül is rend legyen. Nagyon sokat kell adni a külső megjelenésre. Az az elvem, hogy kívülről még vonzóbbnak kell lenni egy könyvtárnak, hisz kintről többen látják, mint belülről.

Visszatérve az igazgatói irodába, még a könyvtárügyet napjainkban foglalkoztató két témakörrel beszélgettünk.

– *Mi a véleményed az Etikai kódex tervezetéről?*

– Nagyon hasznosnak ítélem meg már a kezdeti lépéseket. Mint az MKE elnökségének tagja, szinte a bölcsőjénél ott voltam, és láttam, hogy milyen min-taszerűen készíti elő az MKE tagjaiból és a Könyvtári Intézet munkatársaiból toborzott bizottság a megjelenését a NKÖM Könyvtári Főosztálya stratégiai ter-venek megfelelően.

Mind formai, mind tartalmi szempontból csak jót tudok mondani róla. A külső formához tartozik, hogy regionális tanácskozások előzték meg az összeállítást. Büszkén mondom, hogy a dél-dunántúli régió tanácskozásának mi adtuk otthont. Vitaköztünk is eleget Kiss Gábor kollégámmal együtt Papp Istvánval. Azt hiszem, máshol is az volt a vita fő tárgya, hogy kire vonatkozzék a kódex. A folyamat végére – és ne felejtjük el, hogy a könyvtárosok 37. vándorgyűlése Gödöllőn is ezt a témát járta körül – magam is azonosulni tudtam a gondolattal, miszerint „Könyvtárosnak lenni felelősségteljeséget jelent, ami abból fakad, hogy meghatározott, magas szín-

tű (általában a felsőoktatás keretében elsajátítható) ismeretanyag birtokában képes vállalni azokat a feladatokat, amelyeknek ellátását a társadalmi munkamegosztás a könyvtárosi hivatásra bízta” – ahogy ezt Papp István mondta.

Magam is belátom, hogy ugyan minden könyvtárban dolgozó munkatárs vállalhatja az etikus magatartást, de ez most a könyvtárosokról szól. Könyvtárossá – törvényünk megfogalmazása szerint is – felsőfokú végzettséggel lehet válni. Ehhez a gondolathoz csatolnám a képzés fontosságát. A képzés során nemcsak oktatással, de neveléssel (az oktatók példaadó magatartásával, a gyakorlaton szerzett pozitív tapasztalatok átvételével) érik hivatássá egy emberben a könyvtárosság. Innen nézve jogos az iskolai végzettség megkövetelése. Azután – mivel csaknem készen van – most már kimondhatjuk, hogy a körben bővülő, a tízparancsolat jellegű első részre rakott rétegek jól szolgálják a célt, és a szakma presztízsét erősítik: „a tudás és a rá alapozott erkölcs teszi hivatássá a könyvtárosságot”. Etikai kódexünk ezt a gondolatkört szolgálja.

– *Az előbb említetted a könyvtárosi végzettséget. Szerinted elengedhetetlen egy könyvtárosnak a szakmai végzettség?*

– Ha jobban belegondolunk ebbe a kérdésbe az etikai kódex kapcsán, lehet, hogy a jogszabálynak ellentmond, hiszen a 150/1992. kormányrendelet módosított változata kimondja: lehet közigazdász és jogász is könyvtárigazgató. Mindazonáltal én fontosnak tartom a könyvtárosi végzettséget. Úgy érzem, hogy tartozik ezzel az ember a szakmának, ha erre a pályára adja a fejét.

– *Egy másik napirenden lévő témakör: a Kulturális Stratégia. Mit gondolsz erről az anyagról?*

– A 2005 februárjában kiadott Kulturális Stratégiáról olyan szempontból érdemes ma már beszélni, hogy miért nem vált elfogadottá, miért nem emelkedett jogerőre. Ezen az MKE elnökségében is beszélgettünk, hiszen mint érdekvédelmi szervezet, az egyesület is megkapta a tervezetet. Egészen a szervezetekig eljutott a tervezet és mi bizony megkérdeztük a tagokat is, hogy mi a véleményük. Lehet, hogy ezért ez a vélemény egy kicsit földhözragadt volt. Az észrevételket, úgy emlékszem, hogy Haraszti Pálné – az egyesület alelnöke – öt oldalon március 15-iki dátummal összegezte.

Ennek ellenére most a saját véleményemet mondom el.

A jó szándékhoz nem fér kétség. Az anyagot neves szakemberek állították össze. Azt hiszem, hogy eltévesztették a műfajt. Mert az írás nem stratégiai tervhez hasonlít, hiszen tudjuk, hogy annak kötött szabályai vannak. Ennek az elemzésébe most nem megyek bele.

Inkább azt mondanám, hogy az állapotfelmérés nagyon elnagyolt. Márpedig a stratégiai tervezésnél az analízis, a makro- és mikrokörnyezet elemzése nagyon fontos. Az alapos elemzésekből levont következtetések adják a feladatot, nem pedig egy lehetséges vagy óhajtott vízió. Hosszabb távon természetesen ennek is helye van, de lépésről lépésre kell tervezni. Ami nagyon lényeges a nagy ívű tervek megvalósításához: a finanszírozás kérdése, amely nincs eléggé kidolgozva. Hozzáteszem, hogy ebben a fejezetben már előrevetítette árnyékát a Nemzeti Kulturális Alap „megfelelő belső átalakítása”, amelyet, mint utólag kiderült, a kulturális területen dolgozók – hogy finom legyek – nem fogadtak nagy lelkesedéssel.

Mondok egy példát, amely által talán világosabb lesz a mondanivalóm.

Régen is készítettünk munkatervet és beszámolót. Magam büszke vagyok arra, hogy amióta tőlem függ a kiadványunk, annak háromnegyed része elemzés, és csak egynegyed része tervezés. Természetesen a terv az értékelésből indul ki, és figyelembe vesszük szakmánk stratégiai elveit, amelyeket a Könyvtári Főosztály széles szakmai vitában kimódolt. Úgy érzem, hogy a kulturális területen belül a könyvtárügy ilyen tekintetben jól áll. A kulturális törvényt 14 követő jogszabály támogatja. Ettől persze nem lett kevesebb a munkánk, de van kapaszkodó, és a fejlődés tendenciája is megmutatkozik. Két rendeletre hadd hivatkozzam: a továbbképzésre, amely egyértelműen a könyvtárosok szakmai fejlődését szolgálja, és a szakfelügyelettel foglalkozóra, amelyet a fenntartók nagy része is a rendszeres odafigyelés és segítség eszközeként fog fel. A három éve működő szakfelügyelet több mint száz jelentése közül csak egy volt elutasító, illetve negatív.

Ilyen szempontból szakmánk jövőjét biztosítva látom, csak a kellő anyagi erő álljon rendelkezésre.

Búcsút veszek a könyvtártól. Az utcára kilépve látom, hogy a könyvtár egyik ablaka nyitva fogadja az év utolsó meleg napjainak gyenge szellőjét. Az ablakon keresztül még váltok egy-két mosolygós mondatot Halászné Jutkával.

A vasútállomásra menvén útba ejtem Rippl-Rónai József (1861–1927) kaposvári lakhelyét, a Róma villát. A festő 1908-ban árverés útján vásárolta meg a város szélén, a szőlősgazdák övezetében a parkos ligettel körülzárt emeletes nyaralóépületet, gazdasági épületekkel, szántóval és legelővel.⁵

A parkban, a lombokon végigfutott a halovány, őszi napfény. Ott magaslottak a festő kedvencei is: a két, több mint 400 éves fa. Hozzájuk még élete utolsó, súlyos betegséggel terhelt időszakában is kísértált. Nem hiába, hiszen csodálatosak!

Az avar sárga leveleit vadgesztenyék ékesítették. Hoztam is belőlük haza néhányat. A hagyomány szerint a gyerekek sem véletlenül szorongatják ösztönösen kis kezükben a sötétbarna termést, hiszen azok pozitív energiával töltik fel a szervezetet. Hatásukban bízva a régi időkben nagyanyáink is tartottak köténysebükkben egy-egy szemet így ősziidőn.

Kívánom, hogy a kedves Olvasóim is szakíthassanak egy kis időt gesztenyegyűjtögetésre!

(Az interjú az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából 2005. szeptember 29-én készült.)

Pegán Anita

5 A Rippl-Rónai Emlékházról szóló tudnivalók forrása: <http://www.smmi.hu/kepzesonv/ripllvem.htm>

A mezőgazdasági szakkönyvtár európai uniós különgyűjteménye

Lassan öt éve dolgozom az Országos Mezőgazdasági Könyvtárban, és gondozom az európai uniós dokumentumokat tartalmazó különgyűjteményt. A 2000 és 2005 közötti időszak alatt sok minden történt az ország, a magyar mezőgazdaság, a felsőoktatás és a könyvtár életében egyaránt. Az EU-gyűjtemény iránti érdeklődés azonban állandó maradt.

Az elmúlt évek meghatározó történései

2000 óta két, különböző elképzelésekkel kormányzó politikai erő váltotta egymást, intézkedéseik az élet minden területét érintették, így a könyvtárat is. Természetesen pénzről van szó: egyrészt öröm volt, hogy a könyvtárat sikerült felújítani, sőt még több hasznos teret lehetett létrehozni (rendezvényterem, kiállítóterem, szolgáltatóház); másrészt viszont bizonytalan anyagi helyzetbe került az intézmény, amely az állománygyarapítók munkáját nehezítette. A könyvtár átépítése mellett technikai fejlesztés is történt: az ALEPH újabb verziójára tértünk át, az összes dokumentum formai feltárását elvégeztük, a katalógus az internetről elérhetővé vált; egyre több információhoz juthatnak az olvasók honlapunkról, elektronikus kérdésekre is válaszolunk. Az EU-gyűjtemény a létrehozása óta külön teremben található, az átépítés után még megközelíthetőbb lett.

Az agrár-felsőoktatási intézmények már nem kerülhették meg az Európai Unióval foglalkozó tantárgyakat, amelyekhez „tankönyvek” (nem hagyományos értelemben vett tankönyvek, ugyanis ezek írásának a kultúrája még nem alakult ki) szükségsek. A diákok uniós képzése mellett az elméleti és gyakorlati szakemberek felkészülése, felkészítése is megindult.

A hazai mezőgazdaság válságból válságba vándorolt az évek folyamán, az illetékes minisztérium nem tudta koordinálni a változásokat. Így eshetett meg, hogy az agrárium kisebb szereplői (akik arányukat nézve túlsúlyban vannak) nem kaptak megfelelő tájékoztatást a közös agrárpolitika mibenlétéről, ezért az európai uniós csatlakozás előtti pillanatig kétségeik voltak a gazdálkodóknak. A csatlakozás érezhetően komoly változást hozott az országban, az agrárgazdaságban, és ez hatott az olvasókra is.

Mindemellett a folyamatos technikai, technológiai változásokat is megérzi a könyvtár: a tájékozódás, sőt a cselekvés igénye egyértelműen az internet irányába mutat.

Az OMgK EU-gyűjteménye

1996-ban létrejött egy EU-terjesztési csoport az Euro Info Service-zel (az Európai Unió Kiadóhivatalának hivatalos magyarországi ügynökségével) kötött megállapodás értelmében. A könyvtár uniós kiadványok értékesítését vállalta. Még ugyanebben az évben megnyílt a könyvtárban a magyar agrárágazat első európai uniós gyűjteménye, hagyományos és korszerű, számítógépes szolgáltatásokkal. A lassan tíz éve működő gyűjtemény folyamatosan gyarapodó könyv- és folyóirat-állománnyal, CD-gyűjteménnyel és elektronikus adatbázisokkal, valamint ingyenes anyagokkal rendelkezik.

Bárki használhatja a gyűjteményt: olvashat, kereshet a könyvtár adatbázisaiban, fénymásolatot készíthet. Kölcsönözni viszont csak a beíratkozott olvasók tudnak, abban az esetben, ha a könyvből több példány van. Az egy példányos könyveket esetleg hétfélgére vagy éjszakára vihetik el.

Az állomány szabadpolcon kapott helyet, a monográfiák 16 téma szerint (*1. táblázat*) csoportosítottan, ami megkönnyíti az olvasók tájékozódását. Jelenleg több mint 1600 monográfia van a gyűjteményben. Az állományt folyamatosan bővítjük: a legfrissebb dokumentumokat felkutatjuk, megrendeljük, az olvasói javaslatoknak utána nézünk, illetve uniós rendezvényekről információkat hozunk.

1. táblázat

A különgyűjtemény könyveinek száma

	Téma	2005. szeptember 19. (db)
1.	Az EU szervezetei. felépítése. agrárpolitikája	116
2.	Oktatás, kutatás, információ	72
3.	Munkaügy, foglalkoztatáspolitikája	34
4.	Ökonómia, pénzügy, statisztika	341
5.	Kereskedelem	198
6.	Növénytermesztés, szántóföldi és takarmánynövények, rét- és legelőgazdálkodás	37
7.	Kertészet	66
8.	Növényvédelem	8
9.	Erdészet, fagazdaság, vadászat, halászat	20
10.	Állattenyésztés, takarmányozás	38
11.	Élelmiszeripar	96
12.	Környezet- és természetvédelem	213
13.	Egyéb	121
14.*	Magyarország EU-csatlakozása	73
15.*	Jog	134
16.*	Vidékpolitika, regionális politika	79
	Összesen	1646

* 2001-ben illetve 2004-ben létrehozott csoportok, az olvasói igények változása miatt hoztuk létre.

Kezdetben a szinte csak angol nyelvű kiadványokkal rendelkező különgyűjtemény már egyre több magyar nyelvű könyvet is tartalmaz. Érthető, hiszen a csatlakozás előtt és után égetően szükségessé vált, hogy az idegen nyelvet nem beszélők is tájékozódni tudjanak az unióról, illetve a magyar kutatóknak, intézményeknek, könyvkiadóknak is fel kellett ébredniük, miszerint küszöbön áll az integráció. A közös agrárpolitikáról és a magyar mezőgazdaságot érintő kérdésekről készültek végre könyvek, de gyakorlati kiadványokból még mindig kevés van. A kereskedelmi és statisztikai kiadványok szinte mind idegen nyelvűek, ez gyakran gondot okoz, különösen friss adatok keresésénél.

A gyűjtemény állományának tartalmi feltárása tárgyszavazással történik. Az idegen nyelvű folyóiratok fontosabb cikkeiből rövid magyar összefoglalót készítettünk, ezeket külön adatbázisban gyűjtjük (TMF és TMH), on-line elérhetők.

A kifejezeten az unióval foglalkozó, több mint félszáz folyóirat (2. táblázat) csak helyben használható. Az újságok negyede magyar nyelvű, a többi (leginkább) angol. Az újságok legfrissebb számai vannak a polcokon, a régebbieket a raktárból kell kikérni.

2. táblázat

A különgyűjtemény folyóiratai

1. <i>Agra Europe</i>	20. <i>Euroabstracts</i>	39. <i>Inforegio news</i>
2. <i>Agra Focus</i>	21. <i>Eurofood</i>	40. <i>Innovation, Technology, Transfer</i>
3. <i>Agra FoodBiotech</i>	22. <i>Európa 2002</i>	41. <i>Kihívások</i>
4. <i>AgraFood EastEurope</i>	23. <i>Európai Agrárpolitika</i>	42. <i>Livestock and meat</i>
5. <i>Agrár Európa</i>	24. <i>Európai Szemle</i>	43. <i>Newsletter</i>
6. <i>Agrár Unió</i>	25. <i>Európai Tükör</i>	44. <i>OECD Economic Surveys</i>
7. <i>Agrarstatistik</i>	26. <i>Az EU Agrárgazdasága</i>	45. <i>Osteuropa</i>
8. <i>Barátság</i>	27. <i>Az Európai Unió Hivatalos Lapja C</i>	46. <i>RTD Info</i>
9. <i>Bővülő Európa</i>	28. <i>Az Európai Unió Hivatalos Lapja L</i>	47. <i>Rural Europe</i>
10. <i>Bulletin of the European Union</i>	29. <i>Európai Utas</i>	48. <i>Statistics in focus – General Statistics</i>
11. <i>Communiqué</i>	30. <i>Europe Information Agriculture</i>	49. <i>Statistics in focus – Economy and finance</i>
12. <i>Cordis Focus</i>	31. <i>Europe Information Environment</i>	50. <i>Statistics in focus – Population and Social Conditions</i>
13. <i>EBLIDA Hot News</i>	32. <i>European Review of Agricultural Economics</i>	51. <i>Statistics in focus – Industry, Trade and Services</i>
14. <i>Economic survey of Europe</i>	33. <i>European Voice</i>	52. <i>Statistics in focus – Agriculture and Fisheries</i>
15. <i>Environment for Europeans</i>	34. <i>Eurostatistics</i>	53. <i>Statistics in focus – Environment and Energy</i>
16. <i>Environment Watch</i>	35. <i>Foodtoday</i>	54. <i>Statistics in focus – Science and Technology</i>
17. <i>EU Info Hírlévlé</i>	36. <i>Fruchthandel Magazin</i>	55. <i>Statistics in focus – Transport</i>
18. <i>EU Working Papers</i>	37. <i>Fruit and Vegetable Markets</i>	56. <i>Uniói Értesítő</i>
19. <i>EUFood Law</i>	38. <i>Grain & Oilseeds</i>	57. <i>World Organics News</i>

A látogatók kedvükre böngészhetnek az ingyenesen elvihető anyagok között, amelyekre szokásos beszerző körútjainkon teszünk szert. Minisztériumoktól, magyarországi uniós intézményektől kapunk tájékoztató kiadványokat. A könyvtárban szerkesztett, *Az Európai Unió Agrárgazdasága* című ingyenes havilapból mindig van elvihető példány.

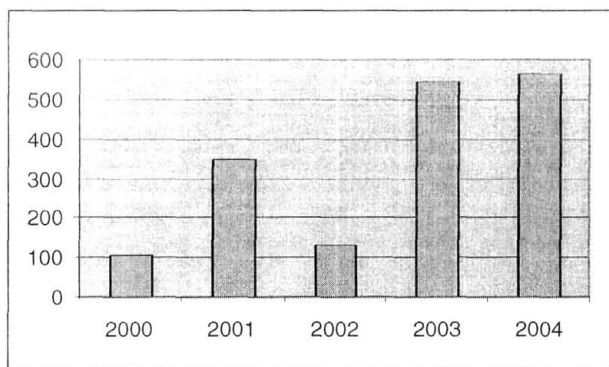
Az uniós vagy az unióval foglalkozó CD-k száma folyamatosan nő, jelenleg kb. 230 db. Könyvtárunk előfizetője három tekintélyes uniós (agrárgazdasági) internetes adatbázisnak (Európa Szerver, Agra-net, Bruxinfo), amelyeket a beiratkozott olvasók használhatnak.

A gyűjtemény olvasói

Különgyűjteményünk széles körben ismert, köszönhetően tájékoztató kiadványainknak és az országos rendezvényeken való megjelenésnek, ám a gyűjtemény korántsem kihasználts. Ennek okai talán a speciális gyűjtőkör, az ingyenes internetes információk növekedése, a téma újdonságának fakulása.

Az agrárium összes fontos szereplője megfordult már nálunk, de a törzsolvasók a felsőoktatási intézmények hallgatói és a kutatók közül kerülnek ki. A gyakorlati szakemberek különösen az uniós csatlakozás idején jöttek, de vannak olyan gazdálkodók vagy vállalkozók, akik rendszeresen keresik az újdonságokat.

Az elmúlt öt évben a különgyűjteményben megfordult olvasók számát az 1. ábra mutatja. 2000-ben (júliustól él a statisztika) és 2002-ben (az épület átépítéskor bezárt a könyvtár) csak hat hónapról van adat. Az uniós csatlakozás közeledtével folyamatosan emelkedett az érdeklődők száma. Remélhetően 2005-ben stabil marad az érdeklődés.

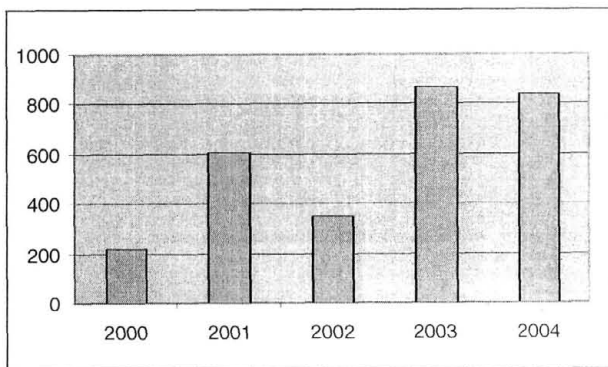
1. ábra. Az EU-gyűjtemény olvasóinak száma

A hallgatók a házi dolgozatokra és vizsgákra, illetve szakdolgozatuk megírására készülnek ilyentájt. A kutatók a legfrissebb dokumentumokat – általában havi rendszerességgel – böngészik át, illetve aktuális jogszabályokat keresnek. Ugyancsak kifejezetten jogi anyagok, előírások és friss információk (támogatások, piaci árak stb.) iránt érdeklődnek a gyakorlatban munkálkodók.

A gyűjtemény dokumentumainak használata

A különgyűjteményben fellelhető dokumentumtípusok közül a könyvek használata a legjellemzőbb. A könyvtárig eljutott érdeklődő, ha már itt van, kézzel fogható,

nyomtatott, lapozható, kölcsönözhető anyagot akar. Fiatalok és idősebbek egyaránt először a könyvek polcához mennek. Az olvasók könyvhasználatát az utóbbi évek 850 körüli darabszámával stabilnak mondható. Leginkább az éppen aktuális (pl. kifizető ügynökség, agrár-környezetvédelem) témákban keresnek, illetve a dolgozatokhoz biztos irodalmi forrásként egy-egy nagyobb témához (pl. a magyar kecskeágazat az uniós csatlakozás után) kérnek anyagot. Sokan az on-line katalóguskeresés eredményeként lelnek rá az uniós könyvekre, ezért nem jönnek a különgyűjteménybe. A legkeresettebb könyvek folyamatosan kint vannak az olvasóknál, erről külön statisztikát nem vezetnek. Kifejezetten a magyar nyelvű dokumentumok a kendők.

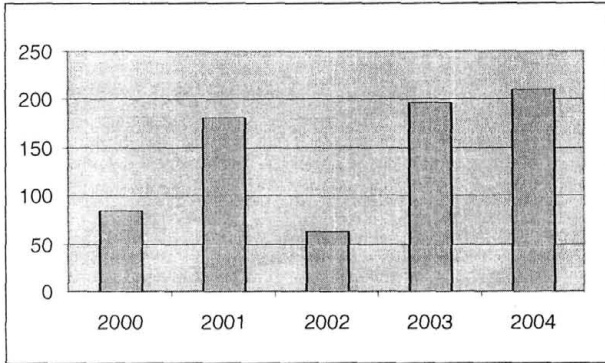
2. ábra. A különgyűjtemény könyveinek használata

Az uniós lapok használata – két év után – megállapodott a 200 körüli értéknél. Elsősorban a magyar nyelvű és a rövid cikkek érdeklik az olvasókat. Az agrár-gazdasági híreket tartalmazó havilapok, mint az *Agrár Európa*, *Az Európai Unió Agrárgazdasága* vagy az *Agrár Unió*, a legolvasottabbak, valamint az Eurostat kiadványok. Az Eurostat statisztikai éves, havi és heti rendszerességgel vázolják az uniós életét, leginkább az agráriumét. Ezek az adatok elengedhetetlenek egy alaposabb tanulmány elkészítéséhez.

A számítógépes szolgáltatások térnyerése könyvtárunkban is jellemző. Ezt elősegítették a 2002-es épületátalakítás és az ezzel járó infrastrukturális fejlesztések. Az uniós gyűjteményben két számítógépet lehet használni, a katalógus böngészése mellett az internet is elérhető, illetve a számos CD-ROM és az on-line adatbázisok is megtekinthetők.

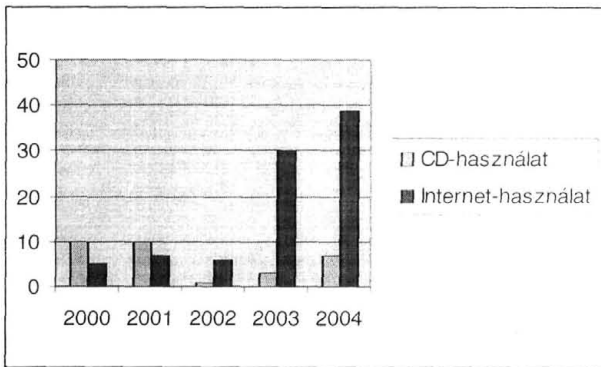
Az internetet keddenként a beíratkozott olvasók ingyen használhatják, ezt sokan igénybe is veszik, de már korántsem annyian, mint 2000 előtt, hiszen manapság a legtöbb háztartásban van számítógép.

A CD-ROM-ok és az internetes adatbázisok használatáról, sajnos, nincsenek pozitív tapasztalataim, kevésbé keresik ezeket az olvasók, és nem csillan fel a szemük, ha ajánljuk azokat. Holott könyvtárunkban az ALEPH-en belül két adatbázist (TMF, TMH) is építünk folyamatosan, ezáltal segítve az olvasók információgyűjtését. Az egyik adatbázisban Magyarország, a másikban az Európai Unió mezőgazdaságával kapcsolatos cikkeket dolgozzuk fel az uniós külföldi folyóirataiból. Vannak uniós témákkal foglalkozó – nem hosszú – videofilmek is, ezek nem kölcsönözhe-

3. ábra. A különgyűjtemény folyóiratainak használata

tők, de az érdeklődők megnézhetik a kiválasztott filmet a videoszobában. Összességében elmondható, hogy a számítógépes adathordozók kihasználtsága alacsony. A leggyakrabban a jogszabályokat tartalmazó adatbázisokat használják.

4. ábra. A különgyűjtemény számítógépes adatbázisainak használata

Nyolc polcon található az ingyenesen elvihető dokumentumok. Az uniós könyvek, folyóiratok duplumait, a magyarországi (uniós) intézmények ingyenes tájékoztató dokumentumait és a rendezvényeken általunk beszerzett információk anyagokat szívesen nézegetik és el is viszik az érdeklődők. Különösen nagy sikere van lapunknak, *Az Európai Unió agrárgazdasága* című újságnak, és a mindennapos kérdésekre is választ adó miniszterelnöki hivatali kiadványoknak. Sajnos, csak a csatlakozás után jelentek meg a gazdálkodók számára használható, friss információkat is tartalmazó kiadványok a mezőgazdasági minisztérium részéről. Az agrárágazatok szabályozásáról, az intervencióról és a közös agrárpolitikáról szóló dokumentumok hiánypótlók voltak. Viszont az amúgy is kusza magyar agrár- és vidéktámogatásról, vagy a regionális és területfejlesztésről most sincs értékelhető anyag.

Kripner Veronika

Kertész Gyula hagyatéka a debreceni Egyetemi Könyvtár kézirattárában

Kertész Gyulát nem kell bemutatni olvasóinknak, hiszen több száz tanítványt nevelt a könyvtáros szakmának, egykori munkahelyein kollégái őrzik emlékét. egyesületünk vándorgyűlésein, konferenciáin sokan megismerték, a 3K hasábjain bármikor fellapozhatók írásai.

Jóllehet az Országos Széchényi Könyvtár Retrospektív Bibliográfiai Osztályának vezetőjeként ment nyugdíjba, Kertész Gyula mégsem szakadt el soha Debrecentől; ide kötötték diákévei, könyvtárosi, tanári működésének évtizedei, családi kapcsolatai. Szívesen járt vissza, gyakran kutatott, dolgozott az Egyetemi Könyvtárban, sokszor volt a kézirattár vendége. Mostanra véglegesen hazaköltözött: hamvai a debreceni köztemető árnyas lombjai alatt pihennek, munkásságának dokumentumait, hagyatékának teljességgel összegyűjtött darabjait családja a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kézirattárának ajándékozta.

Életének és rendkívül szerteágazó tevékenységének gondosan megőrzött iratanyagát aprólékos munkával szortírozta felesége, Kertészné Molnár Katalin, aki nemcsak életének volt hűséges párja, hanem pályatársa is: évekig a Debreceni Városi Könyvtár igazgatójaként, majd minisztériumi tisztviselőként vett részt a könyvtárosok szakmai és közéletében. A hagyaték átadásával egyidejűleg úgy döntött a család, hogy a feldolgozás után a kutatást hivatkozási kötelezettség mellett a teljes iratállományra vonatkozóan korlátozás nélkül engedélyezi. azzal a kéréssel, hogy a felhasználók munkáinak egy-egy elkészült példánya kerüljön a Kertész-fondba.

A közel nyolc irat-folyóméternyi állomány több nagy témakörbe sorolva került a kézirattárba. A személyi vonatkozású részben található Kertész Gyula bizonyítványai, szakképzettségét igazoló diplomái, kitüntetéseiről tanúskodó oklevelei, igazolványai, pályájához kötődő kinevezési, áthelyezési, előléptetési iratai, megbízólevelek, munkahelyi jellemzések, szakmai életrajza, publikációinak jegyzéke, vele készült interjú, fényképek, végül gyászjelentése, a sírjánál elhangzott búcsúztatások szövege, a szaksajtóban megjelent nekrológja, valamint részvétváriatok és kondoleáló levelek.

Levélgyűjteményének egy része a levelező partnerek nevének betűrendje szerint, más része témák szerint rendezett. Évtizedeken átívelő kapcsolatot tartott diáktársaival, tanítványai közül Héthy Zoltánnal és Praznovszky Mihállyal folytatott levelezése különösen fontos szakmai szempontból. A hozzá érkezett levelekhez többnyire odacsatolta válaszleveleinek indigós másolatát, így a különféle témákról folyó eszmecserek teljességében áttekinthetők. A különböző témakörök-höz a leveleken túl egyéb iratok is tartoznak: adatgyűjtések, témavázlatok, előadások, cikkek, tanulmányok fogalmazványai, irodalomjegyzékek, ismertetések. bí-

ralatok, javaslatok, szakmai rendezvények programjai. A hazai könyvtárügy négy évtizedének – az 1950-es évek végétől az ezredfordulóig – szinte minden fontos törekvéséhez, eseményéhez és eredményéhez kapcsolódóan a korra és körülményekre jellemző dokumentumok.

Az iratok alapján szépen nyomon követhetők a könyvtárosi pályán 1957-ben derecskei járási könyvtárigazgatóként induló Kertész Gyula szakmai tájékozódásának első lépései, gyakorlati munkájának eredményei, törekvései. Utóbb a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár munkatársaként elvégezte az ELTE könyvtár szakát. Szakdolgozata a bizonyíték arra, hogy a járási könyvtárak ügyét továbbra is szívügyének tekintette. Tanárával, Kovács Mátéval való jó kapcsolata ekkor alapozódott meg. Könyvtártudományi tanulmányai közben tágult ki és mélyült el kulturális-történelmi látóköre. A művelődéspolitikai alappillérei közül a tájékoztatás, a bibliográfia és a szakképzés jelentőségének felismerése irányította, vezette további szakmai működését. Hagyatékában megtalálható a kiegészítő könyvtár szakon használt jegyzetek néhány darabja és a megyei könyvtárban töltött évek hozadéka, az állományépítéssel kapcsolatban írt módszertani dolgozatai, a középfokú könyvtárosképzés megindításakor szerkesztett tantervei, előadásvázlatai. 1965-ben a Debreceni Tanítóképző Főiskola tanára lett, ahol nappali tagozaton folyt a könyvtárosképzés. Igen gazdag iratállomány demonstrálja 1977-ig tartó főiskolai tanári tevékenységét. Hagyatékának ebben a rétegében megtalálható a tájékoztatás valamennyi szakterületének megismerését szolgáló főiskolai jegyzet előkészítő munkájával kapcsolatos cédulaállomány, több bibliográfiai jegyzék, a szakterületek témafelelőseivel való levelezés és a kötet szerkesztéssel összefüggő iratok mellett a könyvtárszakos hallgatók írásbeli feladatai Kertész Gyula értékelő, bíráló soraival. Az irányításával készült szakdolgozatok (folyóirat-repertóriumok, helyismereti bibliográfiai összeállítások) példányai mellett megtalálhatók a körültekintő gondtal, szigorú igényességgel és még gyengébb osztályzat esetében is érezhető jóindulattal fogalmazott bírálatok. Szakdolgozói közül nem egy tanítványának a munkáját segítette megjelenéshez. Más vonatkozásban is törődött végzett hallgatóival, erről vallanak azok az iratok, amelyek arról tanúskodnak, hogy elhelyezkedésük ügyében, szakmai terveik megvalósításának érdekében kollegiális és baráti kapcsolataira alapozva tette meg, amit támogatásuk érdekében szükségesnek látott.

1977-től az Állami Gorkij Könyvtár vezető munkatársaként az állományépítés és dokumentáció területén nemzeti, nemzetiségi és kisebbségi szempontok tanulmányozása, valamint az eredményesebb munkaszervezés kérdései foglalkoztatták. Ezekről és a könyvtári vizsgálatok során szerzett tapasztalatairól, könyvtárak, levéltárak, múzeumok együttműködéséről készített feljegyzései, adatgyűjtései, fogalmazványai (ez utóbbiak csak részben, előadások formájában kaptak nyilvánosságot) még ma sem veszítették el aktualitásukat.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületében a Bibliográfiai Bizottság alapító tagjaként vállalt jelentős szerepet. Hagyatékában szinte hiánytalanul megvannak az egyesület legfontosabb körlevelei, rendezvényeinek dokumentumai. A Bibliográfiai Bizottság működését, eseményeit meghívók, programok, ajánlások, valamint Kertész Gyula és mások előadásainak szövegei alapján követhetjük nyomon. A Bibliográfiai Bizottság által felkarolt sajtóbibliográfia és folyóirat repertorizálás témaköreiben kiterjedt levelezést folytatott a KMK munkatársaival, valamint Fülöp

Gézával és Péter Lászlóval. A téma iránti érdeklődését bizonyítja, hogy a periodikák tartalmi feltárására specializálódott bibliográfiai műfaj, a sajtórepertórium elméleti és módszertani kérdéseiről írta doktori disszertációját.

A helyismereti bibliográfia problémáiról Lisztes Lászlóval és Csomor Tiborral váltott többször levelet. Különösen jelentős a *Helyismereti kutatókkézikönyve* érdekében kifejtett munkája, sok-sok levél, bibliográfiai jegyzék, adatgyűjtő cédula, fogalmazvány és tervezet fűződik a nevéhez. Szinte számba venni is nehéz mindazokat a szakmai kérdéseket, amelyek foglalkoztatták, amelyekhez adatokat gyűjtött, munkatervet készített, javaslatokat tett, amelyeknek eredményeit értékelte vagy bírálta, elég ha az iskola- és családtörténet könyvészetére, az életrajzi segédletekre, helységnévtárakra, a hungarica bibliográfia problémáira utalunk.

Könyvtárosi pályájának betetőzése és utolsó állomása az Országos Széchényi Könyvtár Retrospektív Bibliográfiai Osztálya volt, amelynek vezetését 1985-ben vette át Komjáthy Miklósnétól. A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer nagy hiátusának betöltésén fáradozó munkatársi gárda hatalmas munkával hozta létre az 1921–1944 közötti hazai kiadványokat regisztráló bibliográfiát, amelynek utóbb megjelent kötetei Kertész Gyula irányításával és az ő szerkesztésében láttak napvilágot. Sok-sok adatgyűjtő karton és levél tanúsítja azt a legendás precizitást, amely nemesak ehhez a vállalkozáshoz fűződik, hanem egész munkásságát jellemezte.

Féltő gonddal őrizte meg azokat a kéziratokat, reprinteket is, amelyeket kollégáitól kapott. A hagyatékához tartozik hírlap- és folyóiratcikk-gyűjteménye, amely jól tükrözi szerteágazó érdeklődését.

A Kertész-fond tételes feldolgozása időigényes feladat lesz. A munka folyamatosságát minden bizonnyal meg fogja szakítani a kéziratár közeljövőben esedékes költöztetése, amelynek lebonyolítása után zavartalanná válik a feldolgozó és kutató munka.

Korompai Gáborné

Szentgyörgyi István hagyatékának jövőbeli szerepe az Országos Idegennyelvű Könyvtár szolgáltatásaiban*

A szokásos évi szerzeményezéseken kívül az Országos Idegennyelvű Könyvtár saját állományát oly módon is bővíti, hogy ismert, érdemes személyek idegen nyelvű könyveit, magángyűjteményeit a könyvtári szolgáltatásokban való hasznosítás céljával megvásárolja, illetve átveszi. A világviszonylatban is jól ismert Fajszai Károly-féle eszperantó magángyűjtemény megvásárlása után 2002–2003. fordulóján

* A cikk átdolgozása a szerző azon előadásának, amely Pécsen, 2004. október 26-án hangzott el a magyar és horvát könyvtáros egyesületek II. szakmai konferenciáján.

intézményünk állományába került Szentgyörgyi István magángyűjteménye is. A Szabadkáról származó nyelvtanár és könyvtáros élete végén értékes, ritkaságszámba menő alkotásokat ajándékozott az Országos Idegennyelvű Könyvtárnak.

Az ajándékozó szakmai életrajza

Dr. Szentgyörgyi István 1921. szeptember 14-én született a délvidéki Hódságon. Iskolai tanulmányait Zomborban és Szabadkán végezte, majd a Belgrádi Bölcsészettudományi Karon, a Jugoszlávia nemzeteinek irodalma szakán, valamint szerb–horvát irodalom szakon szerzett diplomát. Két évtizedig dolgozott tanárként a szabadkai Műszaki Szakközépiskolában és Gimnáziumban, eközben folyamatosan bővítette magánkönyvtárát. Vérélyi bibliofil volt. A szakmájához tartozó délszláv – vagyis a horvát, a macedón, a szerb és a szlovén nemzeti – irodalmat tanította és tanulmányozta. Hangyaszorgalommal gyűjtötte a releváns szakirodalmat, az irodalom- és nyelvtudományi szakkönyveket, folyóiratokat. Az 1960-as években a Szabadkai Városi Könyvtárba került. Ebben a közművelődési intézményben mintegy húsz évig dolgozott, és létrehozta a Könyvrégiségek és Könyvritkaságok osztályát, valamint a Helytörténeti Könyvtári Gyűjteményt. Kiváló szervező volt, aki kollégáinak önzetlenül segített és tudását továbbadva, valójában új szakértőket nevelt. Nem túlozzuk el, ha ezt mondjuk Szentgyörgyi Istvánról: két évtizednyi ténykedése idején a Szabadkai Városi Könyvtárban a kutatómunkát elősegítő feltételek megalapozása volt igazán az ő nagy szellemi tette. Szerencsére elképzeléseit a könyvtár kiváló igazgatói is támogatták.

Élete során több publicisztikai alkotást írt, ám nevét leginkább a Szabadkával kapcsolatos bibliográfiák fémjelzik. Kolléganőivel, Bazsan Évával és Nevenka Basic-Palkovictyal megszerkesztette és 1988-ban megjelentette a „*Szabadka bibliográfiája, 1764–1869*” című alkotást, öt évvel később, 1993-ban pedig a bibliográfia második kötetét, amely a „*Szabadkai kiadványok bibliográfiája, 1870–1918*” címet viseli.¹ Nyugállományba vonulása után lankadatlan szorgalommal dolgozott a harmadik kötetén is. Azonban az 1991-ben kirobbant jugoszláviai belháború okozta állapotok meghiúsították ezen törekvését.

Szentgyörgyi István életének utolsó évtizedében, 1994-től 2003-ig Kiskunhalason élt, ahol a modern Biblia-fordítások héber–görög–német–magyar–szerb nyelvű összehasonlításával foglalkozott. Ezzel kapcsolatos jegyzetei, esszéi csupán kéziratban maradtak meg, és ma úgyszintén egy szabadkai magángyűjtemény becses részeit képezik. Szentgyörgyi István, a tanárember, a könyvtáros és a bibliofil eseményekben és eredményekben gazdag életet tudhatott magáénak. Hosszú betegség után 2004 áprilisában, 82 éves korában hunyt el Szegeden.

A Szentgyörgyi-hagyaték tételei

Szentgyörgyi Istvánnak az ajándékozási szerződésben szereplő feltétele az volt, hogy az állományt a könyvtárba látogató olvasók rendelkezésére bocsássuk. Ennek érdekében a hagyaték tételeit digitálisan szándékozzuk feldolgozni és könyvtári

katalógusunk elektronikus rendszerében rögzíteni. A hagyaték könyvtári feldolgozása érdekében a Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégiumánál – a különösen jelentős hagyatékok digitális feldolgozására vonatkozó program keretében – könyvtárunk pályázati kérvényt nyújtott be. A kérvényt 2004-ben jóváhagyták, a feldolgozási munka előkészületei pedig megkezdődtek.

A több száz folyóméternyi dokumentációban összesen hét nemzeti kiadói térségből származó, illetve öt (horvát, macedón, szlovén, szerb, valamint magyar) nyelven nyomtatott szépirodalmi alkotások, irodalomtörténeti és nyelvtudományi, továbbá történettudományi monográfiák, tanulmánykötetek és folyóiratok, bibliográfiai vagy lexikográfiai kiadványok, illetve újságkivágatok találhatóak. A több ezer sajtókivágat műfaji összetétele is változatos, mert tartalmaz cikkeket, könyvismertetések és recenziókat, esszéket, elbeszéléseket és folytatásos regényeket, életrajzi ismertetőket és nekrológokat, különböző tárgyú tanulmányokat, valamint képeket és fotókat. A hagyatéki anyag feldolgozásra szánt tételei két nagyobb állományra oszthatók:

- 1) **Könyvállomány** (tematikus irodalmi és nyelvtudományi monográfiák, tanulmánykötetek, rövidebb vagy hosszabb lélegzetű nyomtatott kiadványok; összesen 59 kartondoboz):
 1. bosznia-hercegovinai: 52 tétel,
 2. horvát: 445 tétel,
 3. macedón: 27 tétel,
 4. montenegrói: 46 tétel,
 5. szerb: 884 tétel,
 6. szlovén: 143 tétel,
 7. magyar: 366 tétel,
 8. egyéb (francia, német, olasz, spanyol alkotók szerb műfordításai): 88 tétel.
- 2) **Sajtóállomány** (lezárt időszaki kiadványok, újságkivonatok, folyóiratokból szeparátumok, illetve önálló kéziratok és tematikus iratok tékái; összesen 62 kartondoboz):
 1. bosznia-hercegovinai: 10 téka,
 2. horvát: 74 téka,
 3. montenegrói: 42 téka,
 4. szerb: 80 téka,
 5. szlovén: 9 téka,
 6. magyar: 4 téka,
 7. egyéb: 9 téka.

Elmondjuk azt is, hogy az ajándékba kapott hagyatékban szerepel még további hozzávetőlegesen 300 tékát igénylő tudományos szeparátum, illetve 900 tételnél is több sajtótermék és folyóirat.

A hagyaték horvát nyelvű régiségei

Szentgyörgyi István magángyűjteményéből olyan érdekességeket, magyarországi viszonylatban mindenképpen különlegességeknek és ritkaságoknak számító

kiadványokat tudunk megemlíteni, amelyek még a legigényesebb kutatói elvárásokat is kielégíthetik. Tekintettel arra, hogy a hagyaték több mint 2000 egységet tartalmaz, a teljesség igénye nélkül most megemlíünk néhány olyan régebbi, horvát nyelvű kiadványt, amelyek még a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 1918. évi megalakulása előtt láttak napvilágot.

Az első ilyen az a *Hrvatski pravopis* (magyarul: *Horvát helyesírási kézikönyv*), amelyet Ivan Broz nyelvész írt és D. Boranic professzor szerkesztett (a birtokunkban lévő 6. kiadás megjelenésének éve 1915).² Az életrajzi monográfiák közül figyelemre méltó a közismert egyházi főméltóság és híres történész, akadémikus dr. Franjo Racki életét megörökítő mű 1895-ből, a nem kevésbé ismert Tade Smiciklas történész tollából.³ Érdekes olvasmány és kutatási forrás a Pavle Ritter Vitezovic életét és munkásságát összefoglaló monográfia is, ezt Vjekoslav Klaić adta ki 1914-ben.⁴

Méltán büszkélkedhetünk olyan régi kiadványokkal is, amelyek a horvát nemzeti kulturális intézmények, a maticák történetét írják le. Tade Smiciklas és Franjo Markovic 1892-ben jelentette meg azt az emlékkönyvet, amelyet a két szerző az akkor fennállásának 50. évfordulóját ünneplő Horvát Maticának (Matica hrvatska) szentelt.⁵ A másik alkotásnak, az 1848-ban megalakult Dalmát Matica (Matica dalmatinska) történetírója dr. Petar Karlic, aki alkotásában végigkíséri ennek az intézménynek történelmi múltját egészen 1912-ig, vagyis addig az évig, amikor az egyesült a Matica hrvatskával.⁶

Szépirodalmi alkotásokból is akadnak bőven érdekes kiadványok. Gyűjteményünkben találjuk Marko Marulic híres eposzának, a *Juditának* 1901-ből származó kiadását, amelynek megjelentetését Marcel Kusar vállalta magára.⁷ Ugyanebben az évben hagyta el a nyomdát Josip Drazenovic *Povijest jednog vjencanija* (magyarul: *Egy házasságkötés története*) című kisregénye, amely egy dalmáciai város lakóinak életébe nyújt betekintést.⁸ Milan Begovicnak *Zivot za cara* (magyarul: *Életünket a császárért*) című szonett-gyűjteményét 1904-ben olvashatták a horvát irodalom hívei.⁹ Végül, de nem utolsó sorban a kroatisták számára érdekes alkotásnak ígérkezik Franjo Bucarnak az a monográfiája, amelyet a reformáció kori horvát protestáns irodalom történetének szentelt.¹⁰

A hagyaték dokumentumainak feldolgozásáról és azok felhasználásáról

A Szentgyörgyi-hagyaték kapcsán két kérdés is felvetődik. Az első: *milyen szerep jut majd ennek az igen gazdag tárgyi–szellemi örökségnek?* A pályázati programunkban szereplő hagyatékból egyelőre a fentebb számadatokban részletesen bemutatott 2051 tétel könyvet és 228 tételnyi (tanulmányokat tartalmazó) tékát, vagyis összesen 2279 dokumentumot szándékozunk elektronikusan feltárni. Az értékes irodalom- és nyelvtudományi kiadványokat az Országos Idegennyelvű Könyvtár kutatóhelyiségeiben bocsátjuk majd az érdeklődők rendelkezésére. Amennyiben igény mutatkozik rá, a dokumentumokat könyvtárközi kölcsönzés útján is hozzáférhetővé tesszük.

A második kérdés: *kikre számít(hat)unk, mint potenciális felhasználókra?* A Szentgyörgyi-hagyatékunk – hála nyelvi és tematikai sokszínűségének – az ELTE

BTK Szláv Filológiai Tanszéke, de akár más magyarországi tudományegyetem szlavistái, tanárai és hallgatói vehetik majd nagy hasznát – legalább két okból. Egyfelől a felsorolt könyvtári dokumentumok tartalmi szempontból friss forrásat jelentenek a tudományos kutatók és az érdeklődők számára; másfelől a közelmúltban beérkezett hagyatéki anyagok úde színfoltot fognak jelenteni olyan értelemben is, hogy a szomszédos országokban (főként Horvátországban, Szerbia-Montenegróban, Szlovéniában), illetve a vajdasági magyarság körében kiadott alkotások közül nagyon sokat már nem lehet teljesen hiánytalanul megtalálni, de ebben a gyűjteményben igen.

Éppen ezen okok miatt is vállalta fel az ajándékozó hagyatéknak feltárását, gondozását és a könyvtári szolgáltatásokban való elhelyezését az Országos Idegennyelvű Könyvtár.

JEGYZETEK

- 1 Szentgyörgyi István–Bazsant Éva–Bazic-Palkovic, Nevenka (szerk.): *Szabadka bibliográfiája. 1764–1869.* – Szabadka, [s.n.], 1988. Szentgyörgyi István–Bazsant Éva (szerk.): *Szabadkai kiadványok bibliográfiája. 1870–1918.* Újvidék, Fórum, 1993.
- 2 Broz, Ivan–Boranic, D. (prir.): *Hrvatski pravopis.* 6. izd. Zagreb, [Kr. zemaljska tisakara], 1915. 239 p.
- 3 Smiciklas, Tade: *Zivot i djela Dra Franje Rackoga.* Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1895. 219 p. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 15.)
- 4 Klaic, Vjekoslav: *Zivot i djela Pavla Rittera Vitezovica (1652–1713.).* Zagreb, Matica hrvatska, 1914. 294 p.
- 5 Smiciklas, Tade–Markovic, Franjo: *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892. : Spomen-knjiga.* Zagreb, Matica hrvatska, 1892. 338 p.
- 6 Karlic, Petar: *Matica dalmatinska : Dio I–III.* Zadar, Matica dalmatinska, 1913. 202 p.
- 7 Marulic, Marko: *Judita : Epska pjesma u sest pjevanja.* Zagreb, Matica hrvatska, 1901. 114 p.
- 8 Drazenovic, Josip: *Povijest jednog vjecanja : Pripovijest iz primorskoga malograds-koga zivota.* Zagreb, Matica hrvatska, 1901. 151 p.
- 9 Begovic, Milan: *Zivot za cara.* Zadar, „Hrvatska knjizarnica”, 1904. 28 p.
- 10 Bucar, Franjo: *Povjest hrvatske protestanske knjizevnosti za reformacije.* Zagreb, Matica hrvatska, 1910. 246 p. (Crstice iz hrvatske knjizevnosti, 5.)

Bada Zoltán

Egyházi könyvtárosok találkozója – Curgó, 2005

A történelem során betöltött szerepükből fakadóan az egyházi könyvtárakban kultúránk és írásbeliségünk fontos értékei halmozódtak fel. Az ezekben az intézményekben őrzött szellemi kincs sokszor került veszélybe: az egyik legnehezebb korszakot bizonyára a XX. század második fele jelentette. Az itt őrzött értékek megóvása komoly feladatot adott a rendszerváltás előtt „egyházi” könyvtárként működő intézményeknek; a több évszázados tradíciókkal rendelkező nagy egyházi gyűjtemények is csupán korlátozott lehetőségekkel működtek. Változást ezen gyűjtemények életében is a rendszerváltás hozott. Az éledező egyházi könyvtárak munkatársai felismerték a civil könyvtári rendszerben megjelenő új lehetőségeket és jelenségeket, úgy vélték, a hatékonyabb munka és az „egyházi” küldetésükből fakadó feladatok betöltése csak szervezett formában, több intézmény összefogásával lehetséges. Tapasztalatuk volt, hogy a problémák, az előttük álló megoldandó feladatok a különböző egyházak fenntartóitól függetlenek, valamennyi intézményben hasonlóak vagy azonosak. Továbbá egyértelművé vált az is, hogy a felekezeten belül megtalálhatók az országos nagy könyvtárak, a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó – leggyakrabban – szakkönyvtárak, és hasonló nehézségekkel küzdenek az (újra)induló szerzetesrendek és a gyülekezetek kisebb könyvtárai is.

A közösen végzendő munka erejében bízó kollégák éppen ezért határoztak úgy, hogy egy minden más szakmai szervezettől és felekezeti hovatartozástól független, ökumenikus közösséget hoznak létre. 1994 márciusában Kalocsán, majd novemberében az OSZK-ban találkoztak és döntöttek az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének (EKE) létrehozásáról. Alapszabályukban alapvető célként a következőket határozták meg: „Az egyesülés célja a magyarországi egyházi könyvtárak együttműködésének előmozdítása, lehetőség szerinti közös álláspont kialakítása és tapasztalatok kicserélése az alábbi területeken: *a)* az egyházi könyvtáraknak egyházukban és a társadalomban betöltendő szerepe, *b)* könyvtári feldolgozó munka és gyűjtőkörök, valamint *c)* muzeális értékek őrzése.” Az idén 11 éves Egyesülés igyekezett megvalósítani az 1994-ben meghatározott feladatokat. Ma már úgy érezzük, hogy a magyarországi könyvtáros szakma számít a véleményünkre, ez természetesen erősíti felelősségtudatunkat és újabb feladatokkal lát el bennünket.

Alapszabályunk értelmében a legfontosabb döntéshozó szervünk, a Közgyűlés, ez évente legalább egyszer ülészik. Az alapítók szándéka szerint, egymás jobb megismerésének érdekében mindig más-más könyvtár ad otthont e találkozásnak. Az elmúlt esztendőben alakult ki az a gyakorlat, miszerint a közgyűléshez konferencia és szakmai kirándulás is kapcsolódik. Hagyomány az is, hogy a konferencia előadásai váltakozva foglalkoznak a régivel és az újjal, a muzeális értékeket őrző gyűjteményeknek a kulturális örökség védelmében betöltött szerepével, illetve az információs társadalom kínálta lehetőségek könyvtári alkalmazásával.

Az idei konferenciánk ebben az értelemben rendhagyó volt, a témát a helyszín, a Csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára „adta”. A mottót Apáczai Csere Jánostól választottuk: „A tudás gyökere keserű, gyümölcse pedig gyönyörűsége” – a konferencia előadásai az oktatáshoz, a tudás megszerzéséhez, az iskolák és (egyházi) könyvtárak elválaszthatatlan egységéhez kapcsolódtak. Dr. Jelenits István a magyarországi tanítórendek és iskolák könyvtárainak szerepéről, dr. Korzenszky Richárd az egyházi könyvtárak rendszerváltás utáni helyzetéről adott összefoglalót. Felvetette a könyvtárépítés, fejlesztés gyakran talán meg sem fogalmazott kérdéseit, lehetőségeit. Előadásában kitért arra, hogy az e folyamatban résztvevő munkatársak maguk is gyakran találják magukat teljesen új szituációkban, hiszen a rendszerváltás óta eltelt esztendőkből kellett kialakítaniuk olyan szervezeti formákat, valóra váltaniuk olyan feladatokat, amelyeket felgyorsult XX. századunk hozott, és állniuk kell a XXI. század kihívásait. Dr. Balogh Mihály az egyházi és felekezeti iskolai könyvtárak XX. századi történetéről és sorsáról számolt be, alátámasztva az elmondottakat számos kutatás adatszerű elemeivel. Dr. Nagy Attila egy 2003-ban, Budapest XI. kerületében készült felmérés eredményeit, értékelését ismertette, jól szemléltetve a 12–13 éves korosztály két évtized alatt gyökeresen megváltozott olvasási szokásait, értékrendjében bekövetkezett változásokat.

Szakmai kirándulásunk során Zágrábba látogattunk. Az Érseki Könyvtár megtekintése után a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár meglátogatása szerepelt a programban. A modern épületben kapott helyet a Zrínyi-könyvtár, megtekintése – úgy gondolom – sokunk számára jelentett megragadó, különleges élményt. A látogatás előkészítésében és lebonyolításában segítségünkre volt dr. Monok István, aki szakmai tudásával, a régi könyvek iránti elkötelezettségével a *Bibliotheca Zriniana* történetét közelebb hozta hozzánk. A könyvtáros szakma iránti bizalomról árulkodott az is, hogy az állományvédelmi szempontokat teljesen háttérbe szorítva lehetőségünk nyílt arra, hogy a Zrínyi-könyvtár számunkra előkészített darabjait kézbe vegyük és fellapozzuk. Többek között beleolvashattunk az *Adriai tengernek syrenaya* nyomdába kerülő változatába, belepillanthattunk a könyvtár állományához tartozó *Corvinába*, belelapozhattunk az 1662-ben készült szakrend szerinti *Catalogus*ba. Bár több alkalommal is volt rá lehetőség, a gyűjtemény nem került magyarországi tulajdonba, azonban megnyugtató volt azt látni, hogy a horvát Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban, a Régi Könyvek és Kéziratok Tárában e történelmünktől elválaszthatatlan szellemi kincseket értő kezek gondozzák és őrzik. Iván Kosic, a Régi Könyvek és Kéziratok Tára vezetőjének beszámolójából az is kiderült, hogy szoros szakmai kapcsolat alakult ki magyar kollégáival, akik előtt bármikor adott a lehetőség a Zrínyi-könyvtárban történő kutatásra.

Összejövetelünk harmadik napja – az eddigi találkozók programjától eltérően – rendhagyó módon folytatódott. Az elmúlt év munkatervében megfogalmazottakhoz igazodva, az Egyesülés ügyeinek hatékonyabb intézésére munkacsoportokat hoztunk létre. A csoportoknak most lehetőségük volt arra, hogy beszámoljanak tevékenységükről, így a Gyűjteményi munkacsoport vezetője ismertette annak a munkának az eredményét, amelyet az egyházi könyvtárakban digitalizált anyag feltárással kapcsolatban végzett. Fontosnak tartottuk ezt a felmérést, hiszen ennek birtokában elkerülhetjük azt, hogy a már valahol elkészített anyagot újabb költségek árán esetleg ismét digitalizáljuk. Fény derült arra is, hogy sok könyv-

tárunk őriz digitalizált, de nem szolgáltatott anyagot, és hogy ezeket eddig nem sikerült közzétenni, annak általában anyagi okai vannak, vagy az infrastrukturális háttér nem megfelelő. Szoftveres csoportunk is egy – 2004 nyarán indult – felmérés eredményét ismertette. Elkészítésére okot adott a tízéves jubileum: látni szerettük volna, hogy a tíz év milyen változásokat és eredményeket hozott az egyházi könyvtárakban használt szoftverek területén, továbbá képet szerettünk volna kapni az intézmények infrastrukturális hátteréről, az állományok feltártságáról is. A kialakult kép nagyon változatos, hasonló a civil könyvtárakban tapasztalható helyzethez. A PR-csoport megújult honlapunkról, negyedévente a tagkönyvtáraknak eljuttatott Hírlevelünkről, a közgyűlésen kézbe adott EKE Címtár elkészítéséről számolt be. A folyóiratokat feltáró csoport bemutatta azoknak a könyvtárainkban gyűjtött időszaki kiadványoknak a listáját, amelyek már feltártak. Tervezzük ezeknek az adatoknak az eljuttatását az NPA-hoz és szeretnénk saját honlapunkon is megjeleníteni.

Ezt követően kollégáink ismertették az EKE által kialakított álláspontokat azokról a tervezetokről, amelyeket a Könyvtári Intézettől, a NKÖM-től az elmúlt hónapokban véleményezésre megkaptunk. Szó esett a *Magyar kulturális stratégia*, a *Javaslatok a kulturális örökség megőrzése érdekében digitalizálandó dokumentumok körére*, a *digitalizálás országos összehangolására és a projektek nyilvántartására*, a *magyar könyvtárügy marketingstratégiája* című tervezetokről. Megbeszélést kezdeményeztünk a készülő *Könyvtáros etikai kódex*ről is. Végül a találkozónkon megjelent, határon túli (erdélyi), de nem EKE-tag könyvtárak munkatársai mutatkoztak be néhány szóban.

Örömkre szolgált, hogy konferenciánk előadói többen is megtisztelték szakmai napunkat. A beszámolók után szót kért dr. Monok István, aki végig vendége volt rendezvényünknek. Szókimondásával „közös misszióknak” lehetőségeire és szükségszerűségére hívta fel figyelmünket, valamint több területen is felkínálta a segítséget, az együttműködés lehetőségét. Bízunk abban, hogy – ismerve problémáinkat, amelyek gyakran egyeznek a civil könyvtárak gondjaival – a jövőben talán rendezni tudjuk „közös dolgainkat”.

A háromnapos rendezvény, immár ismét Csurgón Kobzos Kis Tamás és Csörsz Rumen István Csokonai estjével zárult. Reményeink szerint a szakmai előadások, beszámolók, valamint a történelmünk szellemi kincseivel való találkozások után a jövőben jobban egymásra találnak a feladatok és a megoldásukra kínálgató lehetőségek.

Török Beáta

Hogyan tovább? – Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) szolgáltatásainak fejlesztése

5. ODR-konferencia

Immár ötödik esztendeje rendezik meg az ODR-konferenciákat a tatabányai József Attila Megyei Könyvtárban. Az ezúttal az Országos Könyvtári Napok keretébe illeszkedő rendezvényen – lévén kerek évforduló – még inkább kínálkozott az összegzés, bár korábban is hangsúlyos volt az addig elért eredmények és a még hátralévő feladatok áttekintése.

Az összejövetelnek hagyományosan helyet adó könyvtár igazgatója, Monostori Imre köszöntő szavait Skaliczki Judit, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Főosztálya vezetőjének előadása követte. Ebben az egész könyvtári rendszerrel kívánt képet adni, az elért eredményekről és a fejlesztés irányairól, céljairól, arról, hogy a hazai könyvtárügy honnan hová jut a különféle alrendszerek, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer alkalmazásával. Az 1997. évi könyvtári törvény egyik jelentősége abban állt, hogy meghatározta, mit tekintünk nyilvános és nem nyilvános könyvtárnak. Akkor az volt a cél, hogy a szakfeladatot ellátó könyvtár nyilvános legyen, mert akkor élhetett a pályázati lehetőségekkel. Ma már az a cél, hogy a minőségelvű szakfelügyelet kiderítse, mely könyvtárak teljesítik valóban a kritériumokat ahhoz, hogy nyilvánosak legyenek. A korszerű jogi szabályozásnak köszönhetően ugyanis már nem csak a nyilvános könyvtárak kaphatnak érdekeltségnövelő támogatást. 2004-től, a kistéleplési koncepció elfogadását követően lehetőség nyílt a könyvtári törvényben lévő rendelkezés teljesítésére, hogy a települések a nyilvános könyvtári szolgáltatást megrendelés vagy társulás útján biztosítsák. 2005 az első év, amikor több községi könyvtár került le a nyilvános könyvtárak jegyzékéről, mint amennyi föl; a nyilvános könyvtárak egy része visszaminősült szolgáltató helyé, tehát megkezdődött a hazai könyvtári rendszer „tisztulási” folyamata. A nyilvános könyvtárak száma tehát csökken, ennek következtében elérjük azt, hogy – a lakosok számának arányában – a holland, dán, angol könyvtárügynek megfelelő számú könyvtár lesz Magyarországon. A könyvtári rendszer egészét átfogó két alrendszer – az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) – küldetése az esélyegyenlőség megteremtése az információhoz való hozzájutás terén. Az előbbi dokumentumot és információt szolgáltató, az utóbbi szolgáltatást szolgáltató rendszer teljes ellátási körrel. A KSZR szolgáltató könyvtárak egy része megegyezik az ODR szolgáltató könyvtáraival, így az ODR támogatásával már a KSZR-t is fejlesztették. A két

alrendszer fejlesztésének egyik fontos ágazati eszköze a tevékenységüket segítő jogi szabályozás. Jelentős eredmény, hogy az egyetemi könyvtárak ODR támogatásáról a könyvtári törvény után a 2005. évi felsőoktatási törvény is rendelkezik. Másik fontos eszköz a stratégia, amelyben szerepel a hozzáférés növelése, a kistélepek könyvtári ellátásának fejlesztése, a minőségfejlesztés, a minőségelvű szakfelügyelet általános bevezetése, a könyvtárosi képességek, készségek fejlesztése. A fejlesztés további ágazati lehetősége a fejlesztési koncepciók készítése. Elkészült az Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégia, amely a szakmai szervezetek tagsága elé kerül megvitatás céljából. A könyvtári digitalizációs program nagyon fontos az ODR szempontjából, hiszen az elektronikus dokumentumszolgáltatásnak egyre nagyobb teret kell nyernie. Az ágazati irányítás meghatározó feladata továbbá, hogy finanszírozási forrásokat keressen. A hozzáférés növelése hogyan valósulhat meg? Az ODR feladata bármely könyvtárba – tehát a nem nyilvánosba is – eljuttatni az információt. A KSZR esetében egyrészt földrajzi elérhetőség szempontjából szűkebb a kör, másrészt azonban bővebb, mert nemcsak dokumentumot, hanem szolgáltatást is szolgáltat. Az ODR fejlesztésének feladatai közt szerepel az óriási ütemben növekvő könyvtárközi forgalom egyre emelkedő postaköltségének problémájára megoldást találni. A NKÖM szeretné elérni, hogy a készülő postatörvénybe belekerüljön a könyvek kedvezményes postai díjszabású szállítása. A Nemzeti Fejlesztési Terv kereteiben megvalósulhat az OSZK nyilvántartásainak digitalizálása, valamint a községi, iskolai könyvtárak internet-hozzáférése. Az ODR fejlesztésének további feladatai közt szerepel a MOKKA és az ODR lelőhely-adatbázis összekapcsolása, valamint az elektronikus dokumentumszolgáltatás fejlesztése. Az ODR szolgáltatásainak fogadására azonban sok helyütt képtelenek voltak, a KSZR létrehozására sok-sok település elmaradottsága adott okot. A magyar lakosság egyharmada él kistélepeken, ezért nem véletlen, hogy az egyik stratégiai cél a kistélepek könyvtári ellátásának fejlesztése. A könyvtári törvény rendelkezett már arról, hogy bizonyos esetekben nem könyvtár fenntartásával kell biztosítani a könyvtári ellátást. Az önkormányzatok három lehetőség közül választhatnak. Vagy nyilvános könyvtárat tartanak fenn, vagy könyvtári szolgáltató helyet alakítanak ki épület és személyzet biztosításával, és megrendelik a szolgáltatásokat, vagy könyvtárbuszt működtetnek. Számítások szerint az 1000–3000 lakosú településekből (959) 671-et, az 1000 alatti lakosúakból (1684) pedig 1263-at kell bevonni a KSZR-be. A megvalósítás jogi és egyúttal pénzügyi lehetőségei közt kiemelkedő jelentőségű a 65/2004. (IV. 15.) kormányrendelet, amelyben a kistérségi választható feladatok közt megjelent a könyvtári ellátás. A 36/2005. (III. 1.) rendelet tisztázta a mozgókönyvtári ellátás fogalmát, amely nem csupán a könyvtárbuszt takarja, hanem minden, nem helyben megvalósuló szolgáltatást. A falusi könyvtárak egy esztendő alatt három kormányrendelet következtében 400 millió forinthez jutottak hozzá. 1998 és 2005 között több mint 8 milliárd forintot fordított az állam az ODR-ben és a KSZR-ben megvalósuló feladatokra. A további fejlesztésekhez 2010-ig évente még 600 millió forintra lenne szükség. Milyen rendszerelemeket kell fejleszteni a további eredmények érdekében? Korszerű nemzeti könyvtárra, új könyvtárépületre van szükség, időszerű a városi és az iskolai könyvtárak korszerűsítése. A nem nyilvános könyvtárak állományát is be kell vonni a rendszerbe, többek között az akadémiai kutatóintézetek könyvtáraiét, valamint az egyházi könyvtárakét. A rendszer szol-

gáltásainak további fejlesztésében növelni kell az elektronikusan hozzáférhető dokumentumok és a helyhez nem kötődő szolgáltatások számát, az olvasás szerepét. A megvalósítás a mindenkori kormányzat feladata, nélkülözhetetlen az EU-val való együttműködés, és természetesen a képességeiket, készségeiket folyamatosan fejlesztő, innovatív, a könyvtáros etikát alkalmazó könyvtárosok. Az ODR és KSZR küldetése, hogy a korszerű, minőségelvű szolgáltatásokkal az állampolgárok mindenhol minden információhoz, dokumentumhoz hozzáférjenek, és így megvalósuljon az esélyegyenlőség, ne essen szét az ország lakossága információszegényekre és információgazdagokra.

Az ODR további fejlődésének egyik kulcsa a lelőhely-adatbázis és a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) összekapcsolása. Bakonyi Géza, a Szegedi Tudományegyetem könyvtárának főigazgató-helyettese az elmúlt egy esztendő ez irányú történéseit foglalta össze. Elkészült az adatbázisok felhasználhatóságára vonatkozó összehasonlító elemzés. Mivel a két rendszert eltérő célokra fejlesztették ki, ezért különféle átalakítások, bizonyos funkciók továbbfejlesztése szükséges az összekapcsolásukhoz, ahhoz, hogy mindkét funkciót hatékonyan ellássa majd az új rendszer. Mindehhez elkészült a végleges terv. Jelentős változás, hogy a régi szervert ugyan nem szüntetik meg, de az új adatbázis már új, szintén a SZTAKI-ban üzemeltetett szerverre kerül. Amíg az ez irányú egyeztetések folynak, addig az átmeneti időre a szegedi egyetem könyvtárának egyik linuxos szerverére telepítették a rendszert. Ebbe az új rendszerbe már migrálták a régi MOKKA-ból a rekordokat, jelenleg a megyei, egyetemi könyvtáraktól elkért adatokat töltik be. Kidolgoztak egy új, gyorsabb, hatékonyabb duplumellenőrző rendszert is. Az új adatbázis kb. 2,5 millió rekordot tartalmaz. Amint nyilvánossá válik az adatbázis, ugyanazon a webes oldalon érhető majd el, mint korábban, aztán később majd a webes felület is megújul, így akkor a felhasználó számára is szemmel láthatóvá válik a különbség. További eredmény, hogy a humáncikk-adatbázis tesztelése is zajlik már, valamint az Erdélyi Közös Katalógus betanulása is folyamatban van Kolozsvárott. Tavasszal a MOKKA közgyűlése új alapszabályt fogadott el, amely ezután négyféle tagkönyvtárt különböztet meg: a változatlan számú alapító tagokat, amelyek a MOKKA üzemeltetése mellett a fejlesztésért is felelősek; a törzskönyvtárakat, amelyek az ODR tagjai, és a fejlesztésben szintén részt vesznek; a partnerekönyvtárakat, amelyek ODR-tagkönyvtárak, és a fejlesztésben nem vállalnak szerepet; valamint azokat a feltöltő könyvtárakat, amelyek nem ODR-tagok.

Egyre gyakrabban hallhatunk a Google törekvéséről, amely szerint óriási mennyiségű könyvtári anyagot szándékozik digitalizálni és visszakereshetővé tenni. Nemzeti könyvtárak számítógépes katalógusait, nemzeti közös katalógusokat igyekszik indexelni, és így a Google kereséseken keresztül is hozzáférhetővé tenni. A Google a MOKKA-t is megkereste ez ügyben. A technikai megoldásokat már kidolgozták, a MOKKA Egyesület közgyűlésének jóváhagyása szükséges még az együttműködéshez. Amennyiben a tárgyalások sikerrel járnak, úgy a MOKKA központi katalógusának rekordjai a Google-kereséseken keresztül is hozzáférhetővé válnak. Ez azért is bír óriási jelentőséggel, mert sok felhasználó elsőként nem a nemzeti könyvtárak katalógusaiban indít keresést, hanem a Google-ban, és így az egész világ számára láthatóvá válnának a hazai könyvtárak dokumentumai.

Napjainkban a technikai fejlődésnek köszönhetően a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásban az eredeti dokumentumok kölcsönzése mellett egyre nagyobb

szerephez jut az elektronikus dokumentumküldés. Az ODR tagkönyvtárak körében azonban még jelentős különbségek tapasztalhatók a téren, hogyan élnek az utóbbi lehetőséggel. Mivel a dokumentumküldésnek ez a módja vitathatatlan előnyökkel bír – költségkímélő, gyors –, ezért a rendszer további fejlődésében még nagyobb hangsúlyt kell kapnia. A Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési Osztályának munkatársai által végzett 2004. évi felmérés nyomán bebizonyosodott, hogy az ODR-könyvtárak egy részében komoly gondokkal küszködnek az elektronikus dokumentumtovábbító szoftver használata terén, és ezért nem használják ki kellő mértékben ezt a fajta szolgáltatási lehetőséget. Ma már szinte minden ODR-tagkönyvtár rendelkezik az egyetlen Magyarországon forgalmazott elektronikus dokumentumtovábbító szoftverrel, az Ariellel, amelynek azonban mindennapos használata sok helyütt számos nehézségbe ütközik. Leginkább a tűzfalproblémák jelentkeznek, valamint gondot okoz a nem megfelelő kapacitású elektronikus postafiók, amely nem képes fogadni a nagy méretű elektronikus dokumentumot, és nem elhanyagolható az angol nyelvismeret hiánya sem. A gondokat orvoslandó állította össze Bartók Györgyi, a Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési Osztályának munkatársa konzultációs tematikai ajánlását az elektronikus dokumentumküldés és fogadás témájában. A konferencia kiváló alkalmat adott arra, hogy azok a kollégák is megismerjék ennek az ajánlásnak a tartalmát, akiknek a figyelmét esetleg elkerülte a Könyvtári Intézet – a legfrissebb ODR-útmutató anyagát is tartalmazó – honlapjára augusztusban felkerült tematika anyaga. A regionális, megyei szaktanfolyamok, konzultációk számára szóló ajánlás nem csak tartalmilag segíti a kollégák munkáját, hiszen amennyiben a könyvtár a helyet és a szükséges feltételeket biztosítja az egynapos konzultáció számára, úgy a Könyvtári Intézet munkatársa segít a témák előadójának (a Könyvtári Intézet munkatársai, valamint az Arielt sikeresen használó könyvtárosok, informatikusok, és a forgalmazó cég munkatársai) kiválasztásában. A tematika ismertetéséből kiderült, hogy a konzultáció keretében a kollégák hallhatnak majd a dokumentumszolgáltatás különféle módjairól, az elektronikus dokumentumküldés jelentőségéről, technikai feltételeiről, szerzői jogi háttéréről, módozatairól, az Ariel dokumentumtovábbító szoftver használatának műszaki feltételeiről, a program kezelőfelületéről, majd a kifejezetten informatikusoknak szóló részben a szoftver telepítésével és működtetésével kapcsolatos gyakorlati kérdések kapnak helyet.

Az elektronikus dokumentumküldés helyenkénti nehézségei mellett gondot okoz az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer működésében az is, hogy a könyvtárak leterheltségében óriási különbségek mutatkoznak, egy-egy egyetemi könyvtárhoz gyakran olyan kérések is érkeznek, amelyek akár a megyei vagy városi könyvtárakból is kielégíthetők lennének. A tagkönyvtárak egyetlen munkaelosztásának okaira keresett választ Hölgyesi Györgyi, a Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési Osztályának vezetője a NKÖM Könyvtári Főosztálya megbízásából végzett vizsgálata során, amikor négy nagy forgalmú egyetemi és szakkönyvtár – a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti és Általános Gyűjtemények Könyvtára, a Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára, a Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtára és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára – 2004. évben beérkezett és teljesített könyvtárközi kéréseit elemezte. Az említett könyvtárak által eredetiben szolgáltatott dokumentumok száma összességében az országos adatok egyharmadát adja. A vizsgálat célja annak felmérése volt, hogy

ezek az eredetiben teljesített kérések mennyiben vonatkoztak a könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokra, milyen típusú könyvtárakból érkeztek, és a kért dokumentumok beszerezhetőek lettek-e volna más könyvtártípusokból is? A nyilvántartások alapján 10 százalékos mintavétellel történő vizsgálat a kérések és a gyűjtőköri szabályzatok alapján meghatározott gyűjtőköri kategóriák összevetésével a következő eredményt hozta: a kielégített kérések 75–90 százaléka a könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokra vonatkozott, és a kérések legnagyobb arányban a városi könyvtárakból érkeztek. Az említett könyvtáraktól a gyűjtőkörbe vágó magyar nyelvű szakkönyvek, felsőoktatási tankönyvek, idegen nyelvű szakirodalom és idegen nyelvű szépirodalom mellett azonban gyermekirodalmat, egy-egy tudományterület alapvető monográfiáit, a megyei, illetve városi könyvtárakban is beszerzésre javasolt ismeretterjesztő műveket is kértek. A vizsgált könyvtárak esetében a könyvtárközi kérések 25–50 százaléka olyan kérés volt, amely más könyvtárból, könyvtártípusból (megyei, városi) is kielégíthető lett volna. A vizsgálat fontos tanulsága, hogy a hazai könyvtárközi kölcsönzés túlnyomó részét az ODR-tagkönyvtárak szolgáltatják, a kérő könyvtárak azokat a szolgáltatókat keresik meg szívesen, amelyek teljes állományukkal szerepelnek a ODR lelőhely-adatbázisban, az ODR-tagok közül is nagy terhet viselnek a nagy gyűjteménnyel, illetve nagy hagyományokkal bíró egyetemi könyvtárak, amelyek a lelőhely-adatbázisban való keresésnél a találati lista elején állnak. Különösen nagy a teher a debreceni könyvtáron, amely köteles példányt kap a hazai megjelenésű könyvekből, és kölcsönözhető állománnyal rendelkezik. A könyvtárközi dokumentumszolgáltatás tehát egyenetlenül eloszlású, egyenletesebb eloszlása érdekében fontos lenne többek között az ODR lelőhely-adatbázis bővítése teljes könyvtári állományokkal, és azt sem kellene figyelmen kívül hagyni, hogy a hazai könyvtári rendszer egésze részt vesz a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásban. Segítséget jelentene, ha a kérő könyvtár az elektronikus katalógusokból tájékozódhatna a művek státusadatairól, és a kérés küldésekor célszerű lenne bizonyos sorrendet követni a szolgáltatók megkeresésében, nem feledkezni meg a megyei és nagyobb városi állományokról sem. Az egyenletesebb igénybevételt segítheti a Könyvtári Intézet honlapján szintén megtalálható témakereső.

Rády Ferenc, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese nem annyira neuralgikusnak, mint inkább örökzöldnek nevezte az ODR postaköltség kérdését. Vitaindítóknak szánt, párbeszédre sarkalló mondandójában újra megerősítette, hogy postaköltség visszatérítést ODR-tagkönyvtárak kaphatnak az eredeti dokumentumok küldése után, portós visszaküldések után azonban ez nem igényelhető. Az 1999 óta változatlan összegű – 27 millió Ft – támogatási keret az utóbbi két esztendőben a könyvtárközi forgalom megtöbbszöröződése és a jelentős mértékű postai tarifaemelés következtében már nem bizonyult elegendőnek. Ezért a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzések postaköltségét 2004. második féltől már a korábbi gyakorlattól eltérően nem tudták ebből a keretből finanszírozni. A belföldi postaköltség visszatérítésére azonban némi pótlással még mindig elegendő az összeg. Rády Ferenc megnyugtatta a résztvevőket, hogy számításai szerint az idei keret a szeptember 30-iki elszámolásra még biztosan elegendő, a fennmaradó időszakot pedig majd a jövő évi keretből számolják el. Egy-egy könyvtár esetében késedelmes lehet a visszatérítés utalása. Ennek oka az, hogy központilag a keretet havonkénti bontásban nyitják meg, ezért az OSZK a telje-

sített mennyiség alapján rangsorolja az ODR-könyvtárakat, és a legalacsonyabb postaköltséget visszaigénylők kapják meg legkésőbb az összeget. A konferencia résztvevői komoly nehézségként ítélték ezt meg, hiszen a könyvtárak saját forrásaikból előlegezték meg az összeget. A postai szolgáltatások minőségével kapcsolatban is számos negatív észrevétel hangzott el – sok csomag elvész, ezért a könyvtárak gyakran csak drágább ajánlott küldeményként merik elküldeni a dokumentumot –, és többen jelezték azt is, hogy azért nem szerepel az állományuk a lelőhely-nyilvántartásban, mert a Könyvtárellátó Kht. a náluk vásárolt dokumentumok adatait nem tölti be az adatsziszba. A postaköltség témáját Kenyéri Katalin két gondolattal zárta le: egyrészt utalt arra, hogy a postai szolgáltatások liberalizálása folyamatban van, másrészt reményét fejezte ki, hogy a könyvküldés kedvezményes tarifája belekerül a postatörvénybe, vagy ha mégsem, akkor a nagy szolgáltató könyvtárak egyéni szerződéssel megállapodhatnak majd a kedvezményről a Magyar Postával.

A konferencia résztvevői nem csak szakmai információkkal gazdagodva térhettek haza, hiszen a születésnapjával is kedveskedő házigazdák ajándékként Csokits János verseskötetét kapták útravalóul.

Tóth Andrea

Az Amerikai Magyar Alapítvány 50 éves jubileuma

Az Amerikai Magyar Alapítvány (American Hungarian Foundation) 2005-ben ünnepli alapításának 50 éves évfordulóját. A jubileumi év során gazdag programmal emlékezik meg az Egyesült Államokban és Magyarországon történetének fontosabb eseményeiről. Az ünnepségek 2005. január 31-én az Illinois állambeli Elmhurst College-ban kezdődtek.

Az alapítvány jubileumi rendezvényeinek sorában 2005. szeptember 15–17. között Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárral közös rendezésben tudományos konferencia zajlott. A konferencia az Amerikai Magyar Alapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár 2004-ben megkötött együttműködési szerződése keretében jött létre.

A jubileumi konferencia témája az *Amerikai és magyar intézményi kapcsolatok és hatásuk* volt. A téma sokoldalú vizsgálódásra adott lehetőséget. A konferencia nyitó napján Monok István, az OSZK főigazgatójának köszöntője után Molnár Ágoston, az Amerikai Magyar Alapítvány elnöke üdvözölte a résztvevőket. Harmadikként George H. Walker, az Egyesült Államok budapesti nagykövete köszöntötte a konferenciát. A megnyitót követően három gondolatébresztő előadás hangzott el. Elsőnek Frank Tibor, az ELTE tanára az Amerikában található tudós hagyatékok digitalizálási programjára tett igen fontos javaslatot, ezen túlmenően nemzetközi példák felidézésével a külföldi hungarika kéziratok virtuális egyesítésének jelentőségére hívta fel a figyelmet. Gondolatai a tudományos kutatás oldaláról erő-

sítik meg azokat a szakmai törekvéseket, amelyeket a nemzeti könyvtár a hungarika források regisztrációja és digitalizálása terén programba vett, és eddig megvalósított. Molnár Ágoston, az Amerikai Magyar Alapítvány elnöke az alapítvány ötven évének történetét foglalta össze sok személyes emlékekkel gazdagítva és hitelesítve a tények ismertetését. Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke tudományosságunk amerikai jelenlétének és a magyar értékek képviselésének fontosságáról tartott élményt nyújtó előadást. Az első nap az alapítvány fél évszázadát bemutató jubileumi kiállítás megnyitásával zárult.

A konferencia második napjának előadásai tovább gazdagították ismereteinket az amerikai–magyar kapcsolatok témakörében. Richard E. Quandt, a Princetoni Egyetem professzorának előadása a Mellon Foundation 1990-től Magyarországra irányult támogatási programjának értékelését adta. Quandt professzor a Mellon Foundation képviselésében maga irányította ezt a programot. Erik Ingebrigtsen, a Trondheimi Egyetem tanára a Rockefeller Foundationnak a két világháború között magyarországi tudományos programoknak nyújtott segítségével és annak eredményeiről tartott új tényeket feltáró előadást. Jeszenszky Géza egyetemi tanár az amerikai és magyar történelmi, valamint diplomáciai kapcsolatokról adott nagy ívű áttekintést, kiemelve az 1956-os időszakot. Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója előadásában a második világháború után Magyarországra irányuló különféle amerikai segélyakciók eddig ismeretlen és nem rendszerezett gazdag forrásanyagát dolgozta fel, jelezve a további kutatás fontosságát a kapcsolatoknak ezen az eddig fel nem tárt területén. Bereczky Loránd, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója az amerikai–magyar képzőművészeti kapcsolatok eredményeiről és a kapcsolatok nyomán elindult folyamatok feltárásának szükségességéről tartott programadó előadást.

A délutáni kerekasztal-beszélgetés a jövőbe tekintve különösen hasznos és értékes konklúziókkal zárult. A résztvevők (Molnár Ágoston, Monok István, Fejős Zoltán, Frank Tibor, Brückner Huba – a Magyar Fulbright Bizottság ügyvezető igazgatója –, Horváth János az Amerikai–Magyar Kereskedelmi Kamara képviselésében) Schneider Márta, államtitkár asszony bevezetőjét követően Fábri György, az MTA kommunikációs igazgatójának vezetésével mind az alapítvány, mind pedig az amerikai és magyar intézményi kapcsolatokra vonatkozó sokoldalú vita eredményeként a következő három pontból álló ajánlást fogalmazták meg.

Ajánlások
az Amerikai Magyar Alapítvány
 jubileumi konferenciájának keretében tartott kerekasztal-beszélgetés
konklúziójaként
Budapest, 2005. szeptember 15–17.

1. Az amerikai magyar kulturális és tudományos jelenlét problémáinak és lehetséges megoldásainak áttekintése szükséges kormányzati szinten és a hungarológiai program irányítóinak, valamint az MTA szerepvállalásának szintjén.
2. Az amerikai magyar múlt feldolgozásának kutatási programja kidolgozandó.

3. A kutatást és emlékezést támogató forrásanyag és emlékanyag, – az amerikai magyar kulturális örökség – megőrzésében és feltárásában az Amerikai Magyar Alapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár közös programja, valamint más intézmények és lelőhelyek bekapcsolásának módjára program dolgozandó ki.

Budapest, 2005. szeptember 16.

A konferencia harmadik napja a lehetőségeket festette fel. Az amerikai–magyar relációban elérhető ösztöndíj-lehetőségek sorát ismertették az előadók. Mindegyik a legnagyobb hagyománnyal rendelkező Fulbright-ösztöndíjről hallottunk, amelynek bemutatását Brückner Huba és néhány ösztöndíjas (Kovács Ilona, Nagy Katalin, Kállay Géza, Gerencsér Judit) végezte el. A magyarországi amerikanisztikai képzés rendkívül értékes támogatásának programját, a Kellner-ösztöndíjat az alapító Paul Kellner bevezetője után Fazekas Eszter ismertette. A Calasancius Training Program bemutatást Göbel Réka végezte. Simon Elizabeth egy új lehetőség, a Hungarian–American Enterprise Scholarship részleteiről adott tájékoztatást.

Végül a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója, Koncz Gábor ismertette azokat a programokat, amelyeket a sajtó, a klubélet és az emlékhelyek ápolása és regisztrálása terén az Magyar Kultúra Alapítvány végez az amerikai magyarok és a Magyarországra visszatelepült magyarok körében, bekapcsolva a hazai partnereket.

Az Amerikai Magyar Alapítvány jubileumáról a méltó megemlékezést, a tartalmas és értékes eredményeket hozó konferenciát a Magyar Kultúra Alapítványnál tett látogatás, és a Bormúzeumba szóló meghívás zárta.

Az Amerikai Magyar Alapítványt és elnökét, Molnár Ágostont a magyar kulturális örökség ápolása terén végzett öt évtizedes munkájáért 2005. szeptember 24-én a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében a Magyar Örökség-díjjal tüntették ki.

Kovács Ilona

Pillanatkép egy falusi könyvtárról és Lajosékról a '60-as évek elejéről

Sz. Nagy Lajos és felesége, Vera 1958-tól a Fejér megyei Polgárdiban, majd 1975-ig, Budapestre költözésükig, Székesfehérvárott tanítottak. Lajost a különféle lexikonok műfordítóként, irodalomtörténészként tartják számon, holott irodalmi pályafutását prózaíróként kezdte. (Kevesen tudják: novellája jelent meg 1956 derekán az ELTE BTK diákkörei által stencilen közreadott, az „ősi” *Tiszta szívvel* című folyóirat első és utolsó számában.) Fejér megyei tartózkodása idején számos elbeszélése jelent meg, írásai szerepeltek a megyei antológiákban is. A *Pirkadás* (1963) című kötet bevezetőjében a megyei tanács művelődési osztályának akkori vezetője a prózaírók között a „legtöbbet ígérő”-nek őt tartotta, többek között azért, mert „észreveszi a konfliktusokat, tehát írói(?) szeme van.” A konfliktusok feltárásáért járó elismerés azonban hamar visszájára fordult. A *Jelenkor* 1963. évi 11. számában megjelent a *Misszionáriusok? Arcképvázlat egy faluról* című szociográfiai írása, amely Polgárdi kulturális életében, irányításában fellelhető visszasságokról szólt. Noha írásában a község nevét nem említette, az illetékesek hamar felfigyeltek rá; ledorongoló cikk jelent meg a a megyei napilapban, Fehérváron ankétot szerveztek (nélküle), ahol egyébként egyetemi és tanár társa, Román Károly irodalomkritikus és Takács Imre költő kelt a védelmére; később beidéztek a pártbizottságra, sőt még falugyűlést is szerveztek Polgárdiban, ahová szintén nem hívták meg, amit nem is hirdettek meg a településen, s amelyen csak az érintettek és a közönségnek beteretelt (éppen próbáló) énekkar tagjai vehettek részt... Bár még megjelent néhány kitűnő novellája, bizonyára ez a szomorú epizód is közrejátszott abban, hogy végleg a műfordítás felé fordult.

A következőkben a *Jelenkorban* megjelent írásából közlünk két részletet.

Arató Antal

A lány

A betűszomj nem vezett ki belőlünk.

Megyünk a könyvtárba, hogy megpróbáljunk kihalászni valamilyen csemegét.

Volt cipésműhelyben lelt otthonra a könyvtár. Két kis helyiségből áll a házikó: az olvasók várószobájából, és a könyvespolcokkal körülölelt „könyvtár”-ból.

(Most, pár hónap óta különben már a művelődési otthon két terme a szállása.) A városzórában kis asztal két székkal, egy polcon a szovjet enciklopédia kötetei sorakoznak, s jobbról állvány a folyóirat számára.

A könyvtáros fiatal lány, benn ül a polcok közt: mi vagyunk az egyedüli vendégek, amikor belépünk. Rövid ismerkedés, aztán kérdezi:

– Mit adjak?

– Nem lehetne bemenni tallóztatni? – kockáztatom meg a kérdést.

Kicsit gondolkodik.

– De, de lehet – mondja aztán, inkább kényszeredetten, mint szívélyesen.

Egyelőre nem tudom, a könyvtár rendjét félti-e, vagy a hatalmát akarja éreztetni?

Odabent meglep a könyvtár ellátottsága. Szép számmal bukkanunk nemrég megjelent könyvekre. Kiderül, hogy a szerzeményezésben nagy segítséget kap a Megyei Könyvtártól. Tavalyelőtt érettségizett, nemrég került ide: sűrűn gördül le a művelődési autó. A rossz nyelvek ugyan azt mondják, nem csupán a szerzeményezést segíti az a „könyvtáros pasas”, de ez lehet rágalom is.

A leány ugyanis törvénytelen gyermek. Talán ez is közrejátszik nehezen oldódó modorában: így akarja kifejezni, hogy a rosszindulatú köztudattal szemben, érzi magát valakinek. A könyvtárért lelkesedik. Megtudom, hogy amikor átvette, s átalakították, ő maga súrolta a padlót, takarított. Talán az önálló zuggal együtt az önbizalmát is építgette.

Keresgélünk, böngészünk.

A tudományos és ismeretterjesztő könyvek szerény hányadát alkotják az állománynak. Ami érthető, s egyelőre alig kifogásolható. Mezőgazdasági szakkönyvvel találkozzunk leginkább, de – mint mondja – ritka eset, hogy azokból valaki kölcsönözzön.

Az olvasók zöme gyerek. Meglep, hogy 26 pedagógus közül velünk együtt csak 7 beiratkozott tagja van a könyvtárnak. Pedig az eddigi tájékozódásom alapján nincs okom felételezni, hogy a többi 19 nem találna is magának még ismeretlen csemegét.

A nem értelmiségi olvasók nagy része ún. könyvbolond. Más alig keresi fel a könyvtárat.

– Olvasó-ankétot szokott rendezni? – kérdeztem. arra gondolva, hogy talán ez növelné az érdeklődést.

– A kultúrothon-igazgató dolga – mondja határozottan.

Gyerek jön be, tovább járattuk szemünket a polcokon.

Felfigyelek a könyvtáros lány hangjára:

– Jules Verne vagy Verne Gyula könyv kell?

Kis csend.

– Mindegy – hallom aztán a gyereket.

S jön a „totó”: mit nem olvasott még a Vernék közül. A könyvtáros egyre türelmetlenebb lesz, aztán míg a gyerek gondolkodik, hogy *A hódító Robur* volt-e már nála, gyorsan a kezébe nyomja: na, akkor ez jó lesz!

Magunk maradunk.

– Maga szerint mi a különbség Verne Gyula és Jules Verne közt? – bújik elő belőlem a kérdés.

Rám néz:

Mi lenne? – majdnem arrogáns a hangja. – Verne Gyula magyar, Jules Verne francia író.

– Csak a név – mondom. – Jules: magyarul Gyula.

– Nem kell tanítani! – fortyan föl.

Vera int, elpirulok, s gyorsan igyekszünk válogatni.

Még egy felnőtt olvasót „intéz el”, míg ott vagyunk.

Igen: a modora nem a legmegfelelőbb egy könyvtáros számára. Néha majdnem riaszt. Kérdés, hogy később megtalálja-e az emberekkel való érintkezés helyes módját: különösen nehéz helyzetében, bele tud-e illeszkedni a kiszolgáló mindig kissé megalázó szerepébe? Mindenképpen jó lenne, hiszen különben lelkiismeretes, s a könyvtára is szép, rendben tartott.

A felelősség

Könyvhét, író-olvasó találkozó. Gyerekek virágcsokorral, egy csokor pedagógus, s még pár vendék – várjuk az írókat.

Ismerem a könyvtárost, aki kíséri a vendégeket faluról falura, s ő most bejövet, ott a széksorok között, bemutat az íróknak. Ott is hagyja őket, elmegy „szervezni”.

Beszélgetni kezdünk. Érdeklődnek a faluról, a kulturális életről, s arról, mit tud itt tenni a magamfajta pedagógus?

– Érzí az t a missziót – kérdezi az egyik –, amit itt be kell töltenie?

Válaszolni akarok, de akkor jön a könyvtáros, s tessékeli előre őket.

Pedig jó lett volna, ha elmondhatom, hogy nem is olyan egyszerű, egyértelmű misszió ez, amilyenek messziről-magasból látszik.

Talán mert túl sok hozzá a misszionárius. (A nagy falu átka?)

S mert a misszionáriusok alig akarnak tudni egymásról. (Hol van a gépezet a fogaskerekekkel?)

Mert kevés bennünk a lelkesedés...

Mert hamar megfutamodunk...

Mert elfoglaltak az emberek...

Mert...

Megyünk haza az író-olvasó találkozóóról. A műúton égnek, ragyognak a neonok. Vera elgondolkozva lépked, én is. Nehezebben lépünk, mint amikor a faluba jövet súlyos bőröndök húzták a kezünket.

Talán a megfutamodás, az elmulasztott lehetőségek, a gyorsan fékezett lendület miatt érzett felelősség nehezedik ránk.

Vagy csak egyszerű kedvetlenség?

Észre se vesszük, hogy csillagos az ég.

Nimmer können wir zurück

Vagyis soha nem fordulhatunk hátra, soha nem térhetünk vissza (mondjuk, egy korábbi állapothoz) – így ír Nietzsche, fölöttébb aforisztikusan, elsősorban arra utalva, hogy őtána immáron nem lehet a filozófiáját nem tekintetbe véve gondolkodni. A nietzschei passzus persze igen tágan értelmezhető, sőt értelmezendő. Lehet, hogy a „posztmodern”, a virtuális „világállapot” elmúlik, valami más váltja fel (számos jel mutat erre), ám preposztmodernül, úgy, mintha ez a posztmodern világállapot soha nem létezett volna, immáron soha nem létezhetünk, gondolkodhatunk, tevékenykedhetünk. A fordulatokat, a paradigmaváltásokat, akár egész világekorszakokat is át lehet aludni, lehet róluk tudomást nem venni. Ám a könyvtárosok ezt semmiképp sem tehetik. Nem is tették, nem is teszik, ez nyilvánvaló. E sorok szerzője jól emlékszik egy régen megszervezett országos rendezvényre, ahol is a számítógépes új világ mibenlétét, annak – Almási Miklóssal szólva – a ketyeréit és kütyüit volt hivatva néhány számítástechnikai szakember bemutatni könyvtárosok számára. Mintha vadembereknek, beneszülötteknek szóltak volna a civilizáltak, a fehér emberek, úgy festett valahogy a műsor első része. A másodikban azután fordult a kocka: kiderült, hogyne derült volna ki, hogy a könyvtárosok nagyonis tudják, nagyonis értik, miről van szó. Hiszen ők már régóta használták azokat a ketyeréket és kütyüket, amiket oly lelkesen igyekeztek bemutatni nekik a szakértők. A továbbiakban aztán a könyvtárosok kérdéseire, speciális problémáira kellett válaszolgatnia a szakembereknek (ez viszont nem mindig sikerült). Nos, amiről a továbbiakban szó lesz, a könyvtárosok számára nem újdonság, nem frissen elsajátítandó ismeretnyaláb, hanem vieux jeu (régí játék). Annál inkább lehet újdonság legfőbb partnereik, az olvasók, a könyvtárhasználók számára! Az alábbiakban javasolt néhány – viszonylag friss – könyv tehát nem elsősorban a könyvtárosokhoz szól, ők tudják, mi van bennük. Az olvasókhoz viszont el kell juttatni őket. Miért?

A régi filozófia Platóntól, Arisztotelésztől kezdve a szubsztancia (lényeg, minden tulajdonságot, akcidenziát hordozó, megalapozó alap) kategóriájával operált, el egészen a huszadik századig. A múlt század elején, 1910-ben jelent meg a fordulatot hozó nagy mű, Ernst Cassirer *Substanzbegriff und Funktionbegriff* című munkája, amelytől kezdve a filozófusok elsősorban nem arra kérdeztek rá, hogy valamely tárgy, jelenség micsoda, mi annak a lényege, hanem arra, hogy mire „használható”, hogyan működik. Persze ez csak a filozófiában volt újdonság. A köznapi gondolkodás, a mindennapok gyakorlata mindig is (Platón és Arisztotelész korában is) funkcionalista volt, a használat, a funkció érdekelte. Nos, ma valami hasonló fordulat előtt állunk (pontosabban immáron a fordulat utáni állapotnak a kellős közepén vagyunk), amikor információról, tudásalapú társadalomról, globalizációról beszélünk. Mindenki száján ott vannak e szavak, a velük kapcsolatos eligazítás azonban

elsősorban szubsztanciális jellegű – volt eddig. Pedig nemcsak arról van szó, hogy jobban értjük a dolgot magát, ha nem annak szubsztanciája felől érdeklődünk, hanem használatát, funkcióit derítjük fel, hanem arról is, elsősorban talán éppen arról, hogy a funkcionális analízis, megközelítés az adott dolog, tárgy, jelenség sokkal gazdagabb, nagyobb összefüggéseket feltáró sajátosságait mutatja, mutathatja fel, mint bármely elszigetelt, „csak” a lényegre összpontosító tárgyalás. Nos, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen működő Információs Társadalom és Trendkutató Központ éppen ezzel foglalkozik. Az információ, a világháló, a virtuális világ, a globalizáció működését, funkcionálizálását és funkcionálizálódását kutatja, abban a szellemben, ahogy a nagy nemzetközi projekt, a World Internet Project, a WIP is. (A központ kutatói közül számosan vesznek részt a WIP kutatási programjaiban.) A központ a témakör problémáit pertraktáló, igen színvonalas folyóiratot is kiad (*Információs Társadalom* címmel), de gazdag a könyvkiadási tevékenysége is (a Gondolat Kiadóval közösen, az impresszumban Gondolat–Infonia megjelölés szerepel). A megjelent könyvek jó része eminenter érdekességű mind azok számára, akik a fenti szlogenekkel jelölt témakör iránt érdeklődnek, és valamennyi munkának alapsajátossága, hogy nem pusztán szubsztantív elméletet nyújt, hanem funkcionális „közben” mutatja be a fenti kérdéseket. Kiadványaik közül talán a legfontosabb a hazai állapotokat feltérképező, tízrészesre tervezett sorozat: *Internet.hu. A magyar társadalom digitális gyorsfényképe*. (Ennek már az idén megjelent a második kötete is.) A kötet nem monografikus jellegű, egy-egy speciális metszetet feldolgozó–bemutató tanulmányokból áll, naprakészségét, a legfrissebb eredmények bemutatását épp az teszi lehetővé, hogy a szerzők (döntően fiatal kutatók) nem várják ki, amíg a trendek „kihordják” tartalmukat, amíg szintetikus kép áll össze, hanem valóban gyorsfényképeket mutatnak fel, induló trendekről, néha nem is biztosan kibontakozó, a jelen állapotra azonban jellemző „mozgásokról” szólnak. Némiképp ehhez a sorozathoz, jelesül annak második kötetéhez hasonlítható *Dessewfy Tibornak A kocka el van veszve* (sic!) című tanulmánykötete. A szociológus szerző a globalizáció sajátosságait elemzi, még hozzá „mozgásában”, nem épp történelmileg, hanem „menet közben”, ahogy az egyre inkább kibontakozik, egyre többfelé hatol, egyre inkább globalizálódik maga is. Dessewfy Tibor nem fél az újabb és újabb trendektől, és bár bizonyos veszélyekre is felhívja a figyelmet, elsősorban nem védekezésre van beállítva. Erre alludál a kötet címe is: immár nincs mit fontolgatni azon, hogy vessük-e, dobjuk-e a kockát, a Rubicon immár átlépetett, igazándiból nincs is már kocka. A szerző a globalizációs világ legújabb trendjeiről szól, a témakör nagy klasszikusának, *Manuel Castells*nek a könyve (egy trilógia első, alapozó kötete); *A hálózati társadalom kialakulása* elsősorban az alapfogalmak (hálózati vállalkozás, valós virtualitás, az áramlások, mármint az információk áramlások tere stb.) működését vizsgálja. Éppen nem történelmi jellegű munka, ám azzal, hogy a funkciókra veti a hangsúlyt, egyúttal azt is vállalja, hogy az alaptémák és alapösszefüggések kialakulásának, kiteljesedésének belső mozgását is feltérképezze. Nem idegen azonban a történelmiség a hasonló jellegű munkáktól. Sőt! Talán immáron nem is annyira a globalizálódó, információkra épülő, virtualitásában megragadható, sőt megragadandó világállapot elemzéséről esik szó azokban a munkákban, amelyek – mint *Armand Mattelart-é (Az információs társadalom története)*, vagy *Z. Karvalics Lászlóé (Bevezetés az információtörténelembe)* – elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy az információs társadalom nem abszolút nő-

vum. De előzményei csak akkor, és csak úgy érthetők meg, ha a mai állapotok felől tekintünk a múltra. Ezek a könyvek, és társaik immáron nem a mai állapotok és trendek iránt érdeklődők számára írtak, hanem a történelem, a történetírás új trendjeivel megismerkedni óhajtóknak. Hiszen a régebbi korok történelme – a mai, információs, virtuális társadalom felől nézve – egészen új összefüggések feltárását teszi lehetővé. Miben és hogyan, mennyire és miként változik meg a múlt, a múlt globalitása, ha így szemléljük, ezt mutatják meg, láttatják minuciózus pontossággal a Mattelart-éhez, Z. Karvalicséhez hasonló munkák. A valaha oly nagy újdonságot jelentő, elsősorban a francia Annales köréhez kapcsolódó ún. új történetírás immáron maga is múlt. A legújabb trendek – úgy tűnik fel – az információtörténelem terepén találhatók. Persze ehhez az új típusú történetíráshoz csak úgy juthat el az olvasó, ha előbb megismerkedik a nézőpontot nyújtó mai trendekkel és állapotokkal. Amit éppenséggel az említett munkák tesznek lehetővé.

A fenti könyvek és számos társuk megrendelhetők az *Infonia Alapítványnál* (Cím: horvath.andrea@ittk.hu). Érdeemes ellátogatni az Információs Társadalom és Trendkutató Központ honlapjára is (www.ittk.hu). (VK)

A szépíró könyvtáros

Immár közkeletű a nézet, hogy a könyvtár szolgáltató intézmény, a könyvtáros pedig szolgáltató munkatárs, olyan személy, aki az információért hozzá fordulókat ellátja a szükséges tájékoztatással, a kért dokumentumokkal stb. Nem csupán hivatásunk patinásan konzervatív fölfogása, de a nemrégiben lezárult „Alkotó könyvtáros” pályázat megannyi sikerült pályaműve is mondatja velem, hogy a könyvtáros igenis alkotó ember, maga is kreatív szellem, aki bizonytalansággal többre vágyik és sokkal többre képes, mint pusztán információt közvetíteni.

Ezúttal Varga Róbert kaposvári megyei igazgató személyében a szépíró könyvtárost ünnepelhetjük *Tükröződések* című kötetének megjelenésekor. Mint minden valamire való író, ő is a tágabb és szűkebb világ megrendüléseit és rezdüléseit örökíti meg a maga örömeire és mások okulására. Sajátossága viszont, hogy azon íróemberek közé tartozik, akiknek a világ történései impressziók, hangulatok, emlékképek sokaságaként rögzülnek a tudatában. Rendre benyomásokat örökít meg különböző műfajú írásaiban. Holott – és ezt jól tudjuk – a tünékeny benyomások mögötti élmény, tapasztalat, sorsérzet a döntő, az a fölismerés, ami miatt megszületik az irodalmi alkotás. Mert a lényeg – Varga Róbert számára is – éppen ez: a világot kritikusan szemlélő érzékeny ember véleményt mond, ám a szerző üzenete, ha tetszik, az eszmei mondanivaló olyan formát ölt, mintha a világ csupán impressziók, hangulatok, emlékképek sokasága lenne. És éppen ez a nagy dolog: tünékeny képekben fölmutatni a lényegét, az emberi glóbuszt és a glóbuszon élő embert irányító külső, belső erőket, az élet eleven, lüktető dinamikáját. Ahogy a kötet ajánló sorait író Lőrincz Sándor megfogalmazta: „Pasztellitónusokkal színe-

zett, mély humánussal megírt »története«, vallomásai úgy jelennek meg a kötet lapjain, mint ahogy a képi információ a retinánkon. Varga Róbert »tükröződései« ezért kínálnak igazi élményt az olvasóknak...”

A kötet hat ciklusának elsője, a *Rendszerváltó* emlékképek és metaforák mozaikos képsoraiban idézi föl a rendszerváltás hónapjainak, éveinek derűs és bizakodó életérzését, miközben maga a szerző jócskán táplált illúziókat az okosabb, a dolgozabb, az igazságosabb, a becsületesebb, a tisztább szellemű Magyarország iránt. Varga múltat és jelent szembesít, valóságot és illúziókat ütköztet, hogy jövő-érvénnyel nézhessen szembe a történelemmel. Úgy vet számot a múlttal, hogy az elkészült mérleg tanulság legyen a jövőt alakító ma számára – fogalmazhatom meg Varga Róbert kisprózájának egyik értékét.

E múlt—jelen—jövő dimenzió gondolati folytatása lehet az *Isten és az emberek szolgálatában* című rész három riportja, amelyekben Isten szolgáit, szerzeteseket és apácákat szólaltat meg, hogy azok emberségből adjanak példát. A rendszerváltás időszakának fölszabadult és optimista légkörében készült riportszerű beszélgetések, vallomások az 1948–1989 közötti évtizedek klerikusokat ért megpróbáltatásainak izgalmas elbeszélései. Ám a múltat elszenvető vallomástevők sosem panaszkodnak, nem perelnek a sorssal, hanem humánumból, hitből, derűből, lelkierebből és erkölcsi nagyságból példát adnak. Például azzal, hogy minden körülmény között igyekeztek sokkal többet tenni az evilági lelkekért, mint amennyi a kötelességük lett volna.

A következő, *Karácsony, húsvét, pünkösd* című részben maga az író lép elő vallomástevővé, ahogyan az egykori és mai ünnepek, a hajdani emlékek és jelenkori tapasztalatok érzelmes krónikásként szól. Kicsiny etűdökben, futó képeket megidéz, sokszor nosztalgikus vallomásokban idézi föl a régi somogyi faluvilág hangulatát, ízeit, illatait, színeit. Sajgó nosztalgia bukkanhat föl azokban az olvasókban is, akik máskor és máshol voltak gyerekek, fiatalok, mondjuk, az ilyenféle sorok olvastán: „A tiszta lelkek lehelete lengte be a kis kápolnát, és a Szentlélek egyesítő ereje zengette a száztagú alkalmi kórust, amely nagyapa harmóniumkíséréte mellett önfeledten énekelte: Feltámadt Krisztus e napon. Alleluja.”

A lélek néma, alig érzékelhető rezdületeiről „tudósítanak” Varga Róbert *Egyedül* fejezetcím alá fogott kisprózái. Közöttük olvasható a kötet remeklésszámba menő, talán legszebb, legsokatmondóbb darabja; *A nekem is van szülőházam...*, amelyben a falu utolsó tanítónőjére, édesanyjára emlékezik, éspedig hiteles történetmondása mellett is metaforikus erővel. Talán ebben az önéletrajzi ihletésű vallomásában mutatkozik meg legszebben Varga Róbert másik, kiemelendő szépírói erénye, hitelesen ábrázolja egyéni és közösségi sors összefonódását, történelem és jelen egymásba érését, az erős múlttudattal fölverte személyiség közösségbe tartozásának elemi vágyát.

A kötet a vallomásos hangvételű kisprózákön kívül nekrológokat, gyászbeszédet (*Halottaim*), valamint kiállítási megnyitókat és könyvismertetések tartalmaz, amelyek – persze a maguk műfaji keretein belül – ugyanazt mondják, ismétlik, hangsúlyozzák, amit a kisprózák, a riportok, a vallomások, az emlékezések: mi is volna az ember hivatása. E tekintetben – mellőzve a nagy szavakat – Varga Róbert Jean Vanier megállapítását idézi (és ezt tesszük mi is egyetértőleg): „Az a hivatása mindannyiunknak, hogy a Lélek kicsi csírájával tápláljuk és gyógyítsuk az emberiséget. Ez a mi feladatunk: elébe kell menni minden embernek”.

Varga Róbert írásai ugyan impresszionisztikusak, hangulatfestők, emlékidézésükben tűnékenyek, mégsem fátyolosak, akartan sejtelmesek. Ellenkezőleg, szerzőnk nagyon is határozott okkal és céllal fogalmazza meg gondolatait. Pontosan érzékelteti, mi a jó és mi a rossz ebben a mai világban; mit hurcolunk magunkkal a múltból, és mit örökítünk át a jövőbe. Fölmutatja, milyen értékek mentek veszendőbe, és mi az, amit – talán – meg tudunk őrizni. Láttatja, mi a múlandó és mi a maradandó, mi a talmi és mi az érték, mi az, ami előrevilágít és mi az, ami visszahúz. A kötet címe tehát nagyon is találó, hiszen az olvasó hiteles és árnyalt képet kap arról, miként tükröződik egy letűnőben lévő, de számos vonatkozásában mába érő világ képe Varga Róbert tudatában. No és iránymutatást is kaphat a kötet olvasója: mi látszik e nézőpontból – vagyis az alkotó ember szemszögéből – helyesnek, értékesnek, igaznak, szépnek és jónak, az egyéni boldoguláson túlmutatóan, közösségi szempontból is fontosnak. És e tekintetben utal arra is: az alkotó szellemű könyvtáros munkája mindenkor szolgálat.

(Varga Róbert: Tükröződések. Válogatott publicisztikai írások. Kaposvár, 2005. Magánkiadás, 90 p.)

Mezey László Miklós

Varga Róbert

TÜKRÖZŐDÉSEK

TÜKRÖZŐDÉSEK

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K